

Crna Gora

Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća

STRATEGIJA RAZVOJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA 2011-2015

Projekat finansira Evropska unija

giz

Federal Ministry for
Economic Cooperation
and Development

Crna Gora

Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća

**STRATEGIJA RAZVOJA
MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA 2011-2015**

Podgorica, januar 2011.

STRATEGIJA RAZVOJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA 2011-2015

Izdavač i autor:
DIREKCIJA ZA RAZVOJ MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA

Dizajn:
M-print Podgorica

Štampa:
M-print Podgorica

Tiraž:
700

Kontakt:
Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća
Tel: +382 20 406 302
Fax: + 382 20 406 326
e-mail: direkcija@nasme.me
www.nasme.me

Adresa:
Novaka Miloševa 42
81 000 Podgorica
Crna Gora

Štampanje ove publikacije omogućila je Evropska Unija u okviru projekta Tehnička podrška za unaprjeđenje poslovnog ambijenta za razvoj malih i ruralnih preduzeća (Evropska pomoć/128223/C/SER/ME).

Izradu Strategije za razvoj malih i srednjih preduzeća 2011-2015 podržao je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH po nalogu njemačkog Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj.

Projekat finansira Evropska unija

giz

Federal Ministry for
Economic Cooperation
and Development

Ova publikacija je nastala uz pomoć Evropske unije. Publikacija ne sadrži formalno saopštenje i ne predstavlja nužno službeni stav Evropske unije.

LISTA SKRAĆENICA¹

Asocijacija "Poslovna žena"	APŽ
Business Environment for Rural Enterprises	BESRE
Balance of Payment	BOP
Centralna banka Crne Gore	CBCG
Centar za stručno obrazovanje	CSO
Centar za razvoj nevladinih organizacija	CRNVO
Centralni registar privrednog suda	CRPS
Competitiveness Innovation Program	CIP
Consumer Price Index	CPI
Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH	GIZ ¹
Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća	Direkcija za razvoj MSP
Euro info korespondentni centar	EICC
Evropska Komisija	EK
Evropska Unija	EU
Evropski centar za informacije i inovacije	EIIC
Evropska banka za obnovu i razvoj	EBRD
Evropska preduzetnička mreža	EEN
Evropski investicioni fond	EIF
Evropska Investiciona banka	EIB
Entrepreneurship Innovation Program	EIP
Fond penzijskog i invalidskog osiguranja	Fond PIO
Fond za zdravstveno osiguranje	Fond zdravstva
Fond za razvoj Crne Gore	FZRCG
Globalni monitor preduzetništva	GEM
Hazard Analysis Critical Control Point	HACCP
Investiciono-razvojni fond Crne Gore	IRFCG
International Standardization Organization	ISO
Informaciono-komunikacione tehnologije	ICT
Mala i srednja preduzeća	MSP
Ministarstvo prosvjete i nauke	MPIN
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	MPŠV
Ministarstvo rada i socijalnog staranja	MRSS
Ministarstvo turizma	MT
Mikrofinansijske institucije	MFI
Montenegro biznis alijansa	MBA
Nacionalni program integracija	NPI
Organization for Economic Cooperation and Development	OECD
Poreska uprava	PU
Privredna komora Crne Gore	PKCG
Statistical Office of the European Commission	EUROSTAT
Strane direktne investicije	SDI
Unija poslodavaca Crne Gore	UPCG
United States AID	USAID
United Nation Development Program	UNDP
Uprava carina	UC
Vlada Crne Gore	Vlada CG
Zavod za zapošljavanje Crne Gore	ZZZCG
Zajednica Opština	ZO
Zavod za statistiku Crne Gore	Monstat
Zavod za školstvo	ZZŠ

¹ Počev od 1. januara 2011. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH je pravni nasljednik Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ	7
1. STRATEŠKI CILJEVI I VIZIJA.....	9
2. RAZVOJ MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA	
U CRNOJ GORI - POSTOJEĆE STANJE	11
2.1. MAKROEKONOMSKO OKRUŽENJE ZA POSLOVANJE MSP	11
2.2. ANALIZA STANJA RAZVOJA MSP	12
2.3. POSLOVNO OKRUŽENJE.....	14
2.3.1. Program eliminisanja barijera za razvoj preduzetništva i stvaranje povoljnijeg poslovnog okruženja	14
2.3.2. Poslovno okruženje u Crnoj Gori sa aspekta međunarodnih izvještaja.....	14
2.3.3. Poslovno okruženje u Crnoj Gori sa aspekta MSP i preduzetnika	17
2.4. OSTVARIVANJE POLITIKE MSP.....	18
2.4.1. Ostvarivanje ciljeva i zadataka	18
2.4.2. Institucionalni okvir za razvoj MSP	19
2.5. POLITIKA MSP U PROCESU PRIDRUŽIVANJA EU.....	21
2.5.1. Proces pridruživanja EU.....	21
2.5.2. Sprovođenje principa Evropske povelje za mala preduzeća	21
2.5.3. Politika MSP u EU	22
3. USMJERENJE STRATEGIJE - STRATEŠKI PRAVCI.....	25
3.1. STRATEŠKI CILJ 1: POBOLJŠANJE POSLOVNOG OKRUŽENJA	26
3.2. STRATEŠKI CILJ 2: JAČANJE FINANSIJSKE PODRŠKE.....	27
3.3. STRATEŠKI CILJ 3: JAČANJE KONKURENTNOSTI MSP I PROMOCIJA PREDUZETNIŠTVA	30
3.4. STRATEŠKI CILJ 4: PODRŠKA POČETNICIMA U BIZNISU –START UP	36
4. PROCES REALIZACIJE STRATEGIJE.....	39
4.1. KOORDINACIJA.....	39
4.2. MONITORING	40
4.3. STATISTIČKO PRAĆENJE I ISTRAŽIVANJE MSP	40
5. PLAN IMPLEMENTACIJE-OKVIRNI AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE MSP 2011 - 2015	41
Anex 1	66

UVODNA RIJEČ

Savremeni uslovi poslovanja za preduzeća, odnosno bilo koje organizacije, potenciraju progresivnost preduzetničkog ponašanja. Preduzetničko ponašanje traži i kreira promjene kako u samom preduzeću, tako i u okruženju. Svrha preduzetničkog ponašanja je traženje efikasnosti stalnim promjenama profitnih potencijala preduzeća.

Preduzetništvo se ne odnosi samo na ekonomiju, ono je povezano sa svim aspektima ljudskog ponašanja i djelovanja. Posmatrano etimološki, preduzetništvo znači sposobnost pokretanja neke aktivnosti sa zadatkom da se postigne određeni cilj. Danas, preduzetništvo postaje specifična uslovna filozofija, kao skup odgovarajućih funkcija i različitih sposobnosti ljudi, usmjernih ka povezivanju i koordinaciji faktora proizvodnje, da bi se ostvario profit.

Sve zemlje u tranziciji su se suočavale sa početnim ograničenjima razvoja preduzetništva i malih i srednjih preduzeća, kao što su: nizak nivo biznis znanja (posebno u oblasti menadžmenta), regulativne i administrativne barijere, ograničen pristup raspoloživim izvorima finansijskih sredstava na srednji i duži rok, neadekvatan pristup izvorima poslovnih i tržišnih informacija i ograničenja raspoloživosti specijalizovanih poslovnih usluga.

U realizaciji tako važnih zadataka, te zemlje su koristile instrumente, mehanizme i mjere razvijenih zemlja, prilagođavajući ih svojim potrebama i dostignutom nivou ekonomske razvijenosti.

U cilju unaprjeđenja razvoja malih i srednjih preduzeća i daljeg usklađivanja sa principima koje definiše Evropska unija u ovoj oblasti, Vlada Crne Gore je u januaru 2011. godine, usvojila „Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015“.

Usvajanje Strategije je zasnovano na neophodnosti nastavka primjene programa i projekata podrške malim i srednjim preduzećima, poštovanja preporuka koje su definisane Nacionalnim Programom Integracija za period 2011-2015, obaveze usklađivanja politike razvoja MSP sa poglavljem 20 *Acquis Communautaire* i sprovođenja Evropske povelje za mala preduzeća, odnosno Akta o malim preduzećima.

Potvrda o ostvarenom napretku u oblasti malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori u prethodnom periodu, data je i u Izvještajima Evropske komisije o napretku Crne Gore u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, i poslednjem Analitičkom izvještaju Komisije o aplikaciji Crne Gore za članstvo u Uniji, iz novembra 2010. godine. Izvještaj naglašava da politika malih i srednjih preduzeća predstavlja najviše razvijenu komponentu u okviru preduzetničke i industrijske politike i da je u potpunosti u skladu sa politikom malih i srednjih preduzeća u Evropskoj uniji.

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015 je urađena uz podršku GIZ u okviru projekta Podrška ekonomskom razvoju i zaposlenosti 2005-2010.g., i delegacije Evropske komisije u Crnoj Gori u okviru BESRE projekta.

Doprinos u izradi Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015, dala su ministarstva, drugi državni organi, biznis asocijacije, univerziteti, mala i srednja preduzeća i međunarodne organizacije.

Kako bi cio proces izrade Strategije bio transparentan i kako bi se na kvalitetan način uključili stavovi i mišljenja državnih i privatnih institucija i međunarodnih organizacija, u julu 2010. godine, formiran je Koordinacioni tim za izradu i implementaciju Strategije, koji je koordinirao cjelokupnim procesom izrade Strategije.

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2011 - 2015 godine, predstavlja izraz potpune posvećenosti Vlade Crne Gore u daljem jačanju razvoja i rasta malih i srednjih preduzeća i njena realizacija treba da omogući dalje poboljšanje poslovnog okruženja, jačanje finansijske podrške, preduzetničkog obrazovanja i savjetodavnih usluga, da pruži dodatnu podršku početnicima u biznisu, zaokruži potrebnu institucionalnu infrastrukturu za razvoj malih i srednjih preduzeća, jača inovativnost, dijalog i partnerstvo javnog i privatnog sektora i njegovu promociju. Ove mjere će uticati na povećanje zaposlenosti, dinamičniji rast i razvoj i jačanje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća, ali i na smanjivanje regionalnih razlika.

Zoran Vukčević

1. STRATEŠKI CILJEVI I VIZIJA

U prethodnoj deceniji, Crna Gora je ostvarila značajan ekonomski napredak sa prosječnom godišnjom stopom rasta BDP od preko 3%, uz prosječnu jednocifrenu stopu inflacije. Sprovedene su značajne ekonomske i političke reforme, koje su bile u potpunosti u skladu sa politikom EU.

Perspektiva društvenog i ekonomskog razvoja Crne Gore, a samim tim i politika razvoja malih i srednjih preduzeća (u daljem tekstu MSP), je u široj primjeni principa koji su dominantni u Evropskoj uniji, a što omogućava da se preduzetnički napori i ulaganja vrednuju.

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015 (u daljem tekstu Strategija) treba da doprinese stvaranju povoljnijeg poslovnog ambijenta, što bi trebalo da se pozitivno odrazi na podizanje konkurentnosti, inovativnosti i izvoza MSP, rast zaposlenosti i ravnomjerniji regionalni razvoj.

Usvajanje Strategije je zasnovano na neophodnosti za obezbjeđenjem kontinuiteta u procesu kreiranja i sprovođenja politike MSP, iz sljedećih razloga:

- Ročnost i ostvarenje Strategije MSP 2007-2010 i neophodnost nastavka primjene programa i projekata podrške MSP;
- Na osnovu preporuka koje su proizašle iz procesa pridruživanja EU, definisanim Nacionalnim Programom Integracija za period 2011-2015., u dijelu koji utvrđuje preduzetničku politiku;
- Obaveze usklađivanja politike razvoja MSP sa poglavljem 20 Acquis Communautaire;
- Obaveza preuzetih u okviru procesa sprovođenja Evropske povelja za mala preduzeća.

Principi koji su uticali na utvrđivanje strateških ciljeva politike razvoja MSP, odnose se na zadovoljavanje sljedećih prioriteta:

1. Usklađivanje politike razvoja MSP sa aktuelnom politikom u EU, kroz prihvatanje principa definisanih:
  - Aktom o malim preduzećima (u daljem tekstu SBA);
  - Strategijom za pametan, održiv i inkluzivan privredni rast Evropa 2020;
2. Strateškim i prioritetnim potrebama MSP:
  - Utvrđenim kroz dijalog i partnerstvo javnog i privatnog sektora;
  - Proizašlim iz aktuelnih kretanja u makroekonomskom okruženju;
3. Razvojem politike MSP proistekle iz njene kompleksnosti, multisektoralnosti i višedimenzionalnosti kroz:
  - Neophodnost usklađivanja ostalih sektorskih politika sa politikom MSP, u segmentima kroz koje se ostvaruje uticaj na razvoj preduzetništva²
  - Implementaciju Strategije zasnovanoj na efikasnoj koordinaciji različitih institucija javnog sektora, od nacionalnog do lokalnog nivoa, kao i saradnju i partnerstvo javnog i privatnog sektora.

² Agenda ekonomskih reformi u Crnoj Gori 2002-2007, Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2007-2010, Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore, Strategija za cjeloživotno preduzetničko učenje 2008-2013., Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2010-2014, Program za eliminisanje biznis barijera, Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2007-2011., itd.

Vizija

Razvijena tržišna ekonomija, koja ima konkurentan sektor MSP, u kojoj je prihvaćen koncept razvoja preduzetničke ekonomije zasnovane na znanju, inovativnosti i modernizovanim tehnološkim kapacitetima, što će doprinijeti stvaranju Crne Gore kao preduzetničkog društva.

Strateški ciljevi

Realizacijom Strategije treba da se omogući ostvarivanje sljedećih strateških ciljeva:

- **Poboljšanje poslovnog okruženja**
- **Jačanje finansijske podrške**
- **Jačanje konkurentnosti MSP i promocija preduzetništva**
- **Podrška početnicima u biznisu – start up.**

Realizacija

Sastavni dio Strategije čini Okvirni akcioni plan 2011-2015 za sprovođenje, koji definiše operativne ciljeve i aktivnosti za njihovu realizaciju, nadležne institucije i rokove u kojima treba da se sprovedu.

Uspješna realizacija Strategije treba da doprinese ostvarivanju sljedećih rezultata:

1. Povećanja broja MSP za 25%
2. Povećanje broja zaposlenih u MSP za 17%
3. Povećanje učešća MSP u ukupnom izvozu na 35%
4. Dostizanje učešća MSP u GDP, ukupnim investicijama, prometu, profitu i bruto dodatoj vrijednosti na nivo od 50%³

---

3 Ovi rezultati treba da budu ostvareni na kraju 2015. godine

2. RAZVOJ MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA U CRNOJ GORI-POSTOJEĆE STANJE

MSP, uz strane direktne investicije, restrukturiranje i privatizaciju, ostvaruju značajan uticaj na ekonomski razvoj Crne Gore i bitno doprinose dinamičnom tranzicionom procesu zemlje i stvaranju uslova da Crna Gora bude članica EU.

Razvoj MSP u Crnoj Gori, doprinosi rastu društvenog proizvoda, otvaranju novih radnih mjesta i smanjenju nezaposlenosti, supstituciji uvoza i većoj izvoznoj konkurentnosti domaće ekonomije, izvor su inovacija, a imaju značajnu ulogu u ravnomjernijem regionalnom razvoju i važan su faktor u procesu evropskih integracija.

Posebno značajna uloga sektora malih preduzeća ogleda se u razvoju konkurentnosti na nivou nacionalne ekonomije u funkciji unaprjeđenja međunarodnog poslovanja domaće privrede. Konkurentna sposobnost malih preduzeća predstavlja osnov za uspješno tržišno pozicioniranje nacionalne ekonomije na globalnom tržištu.

Značaj MSP u razvijenim tržišnim privredama najbolje ilustruje primjer EU u kojoj od oko 20⁴ miliona preduzeća čak 99% čine MSP i koja kreiraju oko 75 miliona radnih mjesta. Takođe MSP učestvuju sa 70% u ukupnom prometu, odnosno 60% u bruto društvenom proizvodu EU.

2.1. Makroekonomsko okruženje za poslovanje MSP

Globalna ekonomska kriza je počela sredinom 2007. godine, ali se u Crnoj Gori njene posljedice osjećaju u posljednjem kvartalu 2008.godine. Kriza je uticala na opadanje nivoa ekonomske aktivnosti čime je došlo do pogoršanja niza makroekonomskih indikatora, zaključno sa 2009. godinom, prije svega nivoa BDP-a, nivoa industrijske proizvodnje, opadanja uvoza i izvoza. Ono što je ipak bilo pozitivno u periodu 2007. zaključno sa 2009. godinom, jeste povećanje broja zaposlenih, smanjenje nezaposlenosti, a zabilježen je i veći priliv direktnih stranih investicija.

Generalno posmatrajući, za uporedni period 2006–2009. godina, može se konstatovati da je došlo do povećanja BDP-a za 38,71%, broja zaposlenih za 12,68%, smanjenja nezaposlenosti za 28,86% (stopa nezaposlenosti je smanjena sa 14,73 % na 11,43%), povećanja direktnih stranih investicija za 99,91%, kredita za 289%, a efektivne kamatne stope su zabilježile pad 0,56%. Međutim, u istom periodu došlo je i do opadanja industrijske proizvodnje, izvoza, ali i do rasta stope inflacije, uvoza i deficita robnog bilansa.

MSP su u ovom periodu dala doprinos u povećanju broja zaposlenih o čemu govori i podatak o učešću zaposlenih u MSP u ukupnoj zaposlenosti od 61,83%, i u ukupnom izvozu od 31%.

Tabela 1: Kretanja makroekonomskih pokazatelja u periodu 2006-X 2010.

	2006	2007	2008	2009	2010 ⁴
BDP (mil €) ⁵	2,149	2,680.5	3,085.6	2,981.0	3,025.0
Inflacija ⁶	2.8	7.7	7.2	1.5	0.3
Industrijska proizvodnja (%) ⁷	1.0	0.1	-2.0	-32.2	16.5
Krediti privredi od strane bankarskog sektora (mil €)	471.3	1,364.4	1,657.0	1,357.9	1,262.4
Efektivne kamatne stope na kredite (%) ⁸	9.94	9.09	9.40	9.38	9.60
Broj zaposlenih ⁹	150,746	159,223	169,160	169,859	174,376
Broj nezaposlenih ¹⁰	38,876	31.469	28,336	30,169	31,016
Uvoz po robnim sektorima (mil €)	1,497.7	2,090.0	2,549.7	1,668.0	1,235.3
Izvoz po robnim sektorima (mil €)	648.3	515.8	467.4	296.3	248.9
Robni bilans (mil €)	-849.3	-1,574.2	-2,082.3	-1,371.7	-986.4
Neto SDI (mil €)	466.7	557.7	551.7	919.0	397.9

Izvor: CBCG

2.2. Analiza stanja razvoja MSP

S obzirom da u Crnoj Gori nema Zakona o razvoju MSP, ista su uređena sljedećim sistemskim zakonima i podzakonskim aktima:

- Zakon o privrednim društvima;
- Zakon o izmjenama i dopunama zakona o računovodstvu i reviziji, definicija MSP data u članu 3a ovog Zakona;
- Uredba o bližim kriterijumima, uslovima i načinu dodjele državne pomoći.

Na kraju 2009. godine u Crnoj Gori ima 42.018 registrovanih preduzeća¹². Najveći broj registrovanih preduzeća je u opštini Podgorica 11,542 (27,5%), Baru 4,854 (11,55%), Budvi 4,751 (11,3%), a najmanje na Žabljaku 206 (0,49%), Andrijevići 179 (0,42%), Plužinama 62 (0,15%), Šavniku 59 (0,14%). Najveći broj aktivnih preduzeća je u opštini Podgorica 4,699 (30,85%), Budvi 1,813 (11,9%), Baru 1,449 (9,51%), Herceg Novom 1,394 (9,15%), a najmanje u Mojkovcu 124 (0,81%), Plavu 91 (0,59%), Žabljaku 62 (0,4%), Andrijevići 36 (0,42%), Šavniku 21 (0,13%), odnosno u centralnom dijelu Crne Gore je 43%, na jugu 42%, a na sjeveru samo 15% svih preduzeća.

5 Podaci za septembar 2010. godine za Consumer Price Index (CPI), kredite privredi, PPEKS, broj zaposlenih i nezaposlenih. Podaci za period januar-septembar za industrijsku proizvodnju i posljedica četiri indikatora Balance of Payment (BOP)

6 Izvor: Monstat

7 Inflacija je mjerena Indexom troškova života do 2009. godine, a indexom potrošačkih cijena za 2009. i 2010. godinu

8 Prosječna stopa rasta

9 Od 2008 nova metodologija obračuna kamatnih stopa

10 Broj zaposlenih i nezaposlenih na kraju godine

11 Broj zaposlenih i nezaposlenih na kraju godine

12 Izvor: CRPS

Broj aktivnih MSP¹³ na kraju 2009. je 15.229. U strukturi MSP, mikro preduzeća čine 11,883 (78,02%), malih preduzeća ima 1,497 (9,83%), slijede preduzetnici 1,423¹⁴ (9,34%), a najmanje je srednjih preduzeća 426 (2,8%)⁵.

Broj zaposlenih na kraju 2009. godine u MSP je 105.038⁵. Najveći broj zaposlenih je u srednjim preduzećima 41,361 (39,37%), mikro preduzećima 30,923 (29,44%), malim preduzećima 29,775 (28,35%), a najmanje kod preduzetnika 2,979 (2,84%).

Posmatrajući **uporedni period 2006-2009**, zaključuje se da se broj aktivnih povećao sa 11,522 na 15,229 ili za 32,17%. Broj zaposlenih u MSP se povećao sa 85,065 na 105,038 ili za 23,48%.

Poreska uprava (PU)¹⁵ je od 01.03.2010. godine počela da primjenjuje sistem jedinstvene prijave za registraciju poreskih obveznika, obveznika doprinosa i osiguranika u Centralni registar. Obrazac JPR zamjenjuje 16 različitih obrazaca (među kojima i OPD1) koji su se do sada dostavljali u četiri različite institucije: PU, Fond PIO, Fond zdravstva i ZZZCG. Prema podacima dobijenim od PU po ovoj metodologiji, za prvih 10 mjeseci 2010. u Crnoj Gori ima **27.515** (10.766 preduzetnika, 14.747 mikro, 1,569 malih i 433 srednjih) aktivnih preduzeća i preduzetnika sa **115.715** zaposlenih u njima (značajan porast broja preduzetnika je posljedica što su i obveznici koji se samozapošljavaju evidentirani ovom metodologijom, što nije bio slučaj prethodnih godina).

Prema podacima Monstat-a broj MSP (bez preduzetnika) na kraju 2009. godine iznosi 16.113. Posmatrano po djelatnostima najveći broj preduzeća na kraju 2009. je u **djelatnosti**¹⁶ trgovine na veliko i malo i opravke čak 43.7%; poslovima sa nekretninama, iznajmljivanju 16.26% i prerađivačkoj industriji 9.55%, dok je najmanje u obrazovanju 0.23%, ribarstvu 0.18% i proizvodnji električne energije, gasa i vode 0.14%.

Podaci dobijeni od Monstat-a odnose se na MSP, za razliku od podataka koji su prezentirani do 2006. godine koji su dobijani prostim isključivanjem pojedinih sektora iz Registra jedinica razvrstavanja (državna uprava, obrazovanje, zdravstvo i socijalni rad i eksteritorijalne organizacije i tijela) i nijesu se odnosili samo na MSP.

Učešće MSP u izvozu se povećalo sa 24,85% na 31% ili za 6,15%. Za učešće MSP u GDP nema zvaničnih podataka.

Ključni nalazi:

- U strukturi MSP, dominantan je uticaj srednjih na broj zaposlenih
- Značajna razlika između broja registrovanih i aktivnih preduzeća i preduzetnika
- Visok spoljno-trgovinski deficit i neadekvatno učešće MSP u izvozu
- Visoke regionalne disproporcije aktivnih MSP

13 Izvor: PU

14 Nijesu uključeni preduzetnici koji se samozapošljavaju, odnosno nijesu u obavezi da predaju OPD1 obrazac

15 Prema podacima dobijenim za 10 mjeseci 2010.godine po staroj metodologiji, u Crnoj Gori je aktivno 12.801 preduzeća sa 96.454 zaposlenih. Zbog neredovne predaje OPD1 obrazaca, dobijeni podaci nijesu realni.

16 Izvor: Monstat

2.3. Poslovno okruženje

2.3.1. Program eliminisanja barijera za razvoj preduzetništva i stvaranje povoljnijeg poslovnog okruženja

Poslovni ambijent u Crnoj Gori je, sa usvajanjem novih zakona usklađenih sa EU regulativom i sprovođenjem institucionalne reforme u fiskalnom sistemu i finansijskom sektoru, značajno pobošljan. Međutim, preduzetnici su i dalje suočeni sa otežanim poslovnim okruženjem, čemu najviše doprinosi komplikovan regulatorni okvir i dugotrajne i skupe administrativne procedure, a što nepovoljno utiče na nivo preduzetničke aktivnosti.

Imajući u vidu težnju za uspostavljanjem povoljnog poslovnog okruženja, Vlada CG je krajem 2007. godine usvojila **Program eliminisanja barijera za razvoj preduzetništva u Crnoj Gori**, koji sadrži analizu sa sugestijama za eliminisanje barijera za razvoj biznisa. Cilj ovog Programa je da se izvrši izbor prioriternih preporuka kako bi se kreiralo povoljno poslovno okruženje. Program sadrži analizu poslovnog okruženja, svojinskih prava, poreske politike, spoljne trgovine, kreditne politike, tržišta rada, nelojalne konkurencije i sive ekonomije i okvirno analizira situaciju i trenutne faktore koji mogu usporiti proces razvoja preduzetničkog sektora u zemlji.

Radi što efikasnijeg sprovođenja politike na unaprjeđenju poslovnog ambijenta, u decembru 2009. godine proširene su nadležnosti Savjeta za eliminisanje biznis barijera i formiran je Savjet za regulatornu reformu i unaprjeđenje poslovnog ambijenta, čije su aktivnosti definisane Akcionim planom za regulatornu reformu i unaprjeđenje poslovnog ambijenta.

2.3.2. Poslovno okruženje u Crnoj Gori sa aspekta međunarodnih izvještaja

Prema Izvještaju Svjetske Banke “Doing Business”, Crna Gora je u odnosu na 2009. godinu, kada se nalazila na 90. mjestu, unaprijedila položaj za 24 mjesta i na rang listi za 2011.godinu¹⁷ nalazi na 66¹⁸-om mjestu po lakoći poslovanja. Od zemalja u regionu bolje od Crne Gore su rangirane: Makedonija (38), Slovenija (42), Bugarska (51), Rumunija (56). Od zemalja u regionu lošije od Crne Gore su rangirane: Albanija (82), Hrvatska (84), Srbija (89), Bosna i Hercegovina (110) i Kosovo (119).

Analiza prema pojedinačnim indikatorima, pokazuje da je Crna Gora, za 2011.godinu, u odnosu na 2010.godinu, ostvarila značajna poboljšanja u oblasti započinjanja biznisa i prekogranične trgovine. Poboljšanje je ostvareno i u oblasti registrovanja imovine, dok je plaćanje poreza na istom nivou. Napredak nije ostvaren u oblastima dobijanja kredita, izdavanja građevinskih dozvola, izvršenja ugovora, zatvaranja biznisa i zaštite investitora. Zaključuje

¹⁷ Godišnja publikacija obično u nazivu ima narednu godinu u odnosu na onu koja je obuhvaćena izvještajem. Tako izvještaj za jun 2009 – jun 2010. godine nosi naziv Doing business 2011.

¹⁸ Generalni rang objavljen za jednu godinu, naredne godine se revidira u skladu sa promjenama metodologije. Promjenom metodologije, odnosno izostavljanjem indikatora Zapošljavanje radnika Crnoj Gori je nanijeta šteta, jer je imala dobru generalnu poziciju kao i pokazatelje za ovaj indikator, te se to odrazilo na lošiju poziciju za ovu godinu. Procijenjeno je da bi uz kalkulaciju sa ovim indikatorom, Crna Gora ostvarila napredak od 4 pozicije. Stoga je analiza napretka zemlje prema promjenama u pojedinačnim indikatorima, relevantnija.

se da su, i pored ostvarenog napretka, i dalje kritične oblasti: građevinske dozvole, plaćanje poreza, izvršenje ugovora, registrovanje nepokretnosti.

Tabela 2: Komparativna analiza 2011/2010 za lakoću poslovanja

Indikatori	DB2011 pozicija: 66	DB2010 pozicija: 65	Promjena u poziciji: -1
Započinjanje biznisa	51	81	+30
Izdavanje građevinskih dozvola	161	157	-4
Registrovanje imovine	116	117	+1
Dobijanje kredita	32	30	-2
Zaštita investitora	28	27	-1
Plaćanje poreza	139	139	bez promjene
Prekogranična trgovina	34	50	+16
Izvršenje ugovora	135	132	-3
Zatvaranje biznisa	47	44	-3

Izvor: Izvještaji Svjetske banke "Doing business"

Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2010-2011, koji je objavljen u septembru 2010. godine, Crna Gora se nalazi na 49. mjestu od 139 zemalja pokrivenih istraživanjem. U odnosu na izvještaj 2008-2009, Crna Gora je napravila napredak od 13 mjesta, a vrijednost indeksa konkurentnosti je povećan sa 4.1 na 4.36¹⁹ (u odnosu na maksimalnu ocjenu 7).

Od zemalja u regionu bolje od Crne Gore je rangirana Slovenija (45), dok su lošije od Crne Gore su rangirane: Hrvatska (77), Makedonija (79), Albanija (88), Srbija (96), Bosna i Hercegovina (102) i Kosovo (119).

Analizirajući faktore konkurentnosti prezentovane u Izvještajima, može se izvući zaključak da je ključni napredak Crne Gore za period 2010-2011. u odnosu na 2009-2010 u sljedećim oblastima: institucije, infrastruktura, makroekonomska stabilnost, zdravstvo i osnovno obrazovanje, visoko obrazovanje i obuke, efikasnost tržišta robe, efikasnost tržišta rada, tehnološka spremnost, biznis sofisticiranost i inovacije. Sa druge strane zabilježen je pad u dijelu indikatora finansijsko tržište i veličina tržišta.

18 Može se zaključiti da se Crna Gora se nalazi u „gornjoj polovini“ zemalja shodno stepenu konkurentnosti, ukoliko se uzme u obzir da je 3,5 bodova srednja vrijednost.

Tabela 3: Komparativna analiza za globalnu konkurentnost 2011-2010/2010-2009

Faktori	2009-2010		2010-2011	
	Pozicija	Bodovi	Pozicija	Bodovi
Globalni indeks konkurentnosti	62	4.2	49	4.36
Osnovi zahtjevi	65	4.4	45	4.9
Institucije	52	4.3	45	4.5
Infrastruktura	93	3.0	67	3.8
Makroekonomsko okruženje	70	4.6	37	5.1
Zdravstvo i osnovna edukacija	40	5.8	33	6.2
Faktori efikasnosti	65	4.1	64	4.1
Visoka edukacija i trening	57	4.2	52	4.5
Efikasnost tržišta roba	58	4.3	44	4.4
Efikasnost tržišta rada	53	4.5	39	4.7
Razvijenost finansijskog tržišta	17	5.0	28	4.7
Tehnološka spremnost	45	4.1	44	4.1
Veličina tržišta	124	2.2	129	2.1
Faktori inovativnosti	68	3.6	56	3.7
Poslovna sofisticiranost	80	3.8	70	3.9
Inovacije	56	3.3	45	3.5

Izvor: Izvještaji "The Global Competitiveness Report"

Ključni nalazi:

- Ostvaren napredak u kreiranju povoljnijeg poslovnog okruženja
- Otvoren proces pojednostavljenja administrativnih procedura
- Započet proces sprovođenja Giljotine propisa i uspostavljanja analize efekata primjene novih propisa na poslovanje MSP
- Potreba za pojednostavljanjem procesa registracije i pribavljanja svih potrebnih dozvola i saglasnosti za započinjanje biznisa na jednom mjestu
- Podignut nivo konkurentnosti, potreba za unaprjeđenjem aktivnosti koje se mjere faktorima efikasnosti i inovativnosti
- Neophodnost uspostavljanja institucionalizovane koordinacije u procesu kreiranja i implementacije politike, koja utiče na podizanje konkurentnosti MSP

2.3.3. Poslovno okruženje u Crnoj Gori sa aspekta MSP i preduzetnika

Da bi se realnije sagledali uslovi poslovanja MSP, Direkcija za razvoj MSP je, u saradnji sa GIZ, uradila istraživanja „**Poslovna klima u sektoru MSP**” za 2009. i 2010. godinu. Istraživanja se baziraju na godišnjoj anketi koju je sproveo CEED Consulting, na reprezentativnim uzorku od 472 vlasnika/direktora MSP. Osnovni ciljevi mjerenja poslovne klime su:

1. Procjena poslovnih mogućnosti i prepreka za razvoj MSP, sakupljanje informacija o ekonomskim kretanjima, kao i podataka o rezultatima politike mjera podrške sektoru MSP.
2. Mjerenje rada MSP kako bi se, shodno rezultatima, omogućilo poboljšanje postojećih i razvoj novih usluga koje pružaju institucije za pomoć ovom sektoru u Crnoj Gori.

Rezultati istraživanja pokazuju da se značajan dio saznanja iz istraživanja 2009. godine poklapa sa novim saznanjima, što vodi do zaključka da većina problema, o kojima se diskutovalo i zaključilo da su važni za razvoj sektora MSP, i dalje dešavaju u 2010. godini:

- Kompozitni indikatori poslovne klime (indikator biznisa, indikator izvoza) uključujući i indikator zapošljavanja u 2010. godini su pozitivni i zabilježili su značajan rast u odnosu na 2009. godinu;
- Najuticajni faktori krize u 2009. godini se ogledaju u kreditnom “krahu” i nenaplaćivanju potraživanja, dok su u 2010. godini ispitanici ukazivali na niži obrt novca i nisku platežnu moć kupaca uopšte;
- Opštinski i državni porezi i dažbine i dalje u najvećoj mjeri ograničavaju poslovanje i razvoj preduzeća;
- Kod neadministrativnih barijera, istaknuti su u 2009 i 2010 godini: visoki troškovi rada, otežan pristup finansijskim sredstvima i nelojalna konkurencija;
- Zahtjevi preduzetnika u cilju poboljšanja poslovne klime koji se odnose na smanjenje poreza i dažbina, efikasniju podršku bankarskog sektora i administrativne olakšice su izraženi i u 2009. i u 2010. godini;
- Slično prethodnim rezultatima, istraživanje 2010. godine potvrđuje da kompanije uopšteno slabo saraduju sa agencijama i organizacijama koje podržavaju biznis i njima sličnim institucijama. Svega 20% svih kompanija koje su bile intervjuisane je navelo da ima komunikaciju sa nekim agencijama te vrste. Najslabiju saradnju pomenute institucije imaju sa mikro preduzećima i preduzetnicima kao pravnim licima;
- U 2009. godini, 32% kompanija je apliciralo za kreditna sredstva, dok je u 2010. godini apliciralo svega 20% kompanija. Međutim, 70% onih koji su ipak konkurisali za zajam, dobili su finansijsku podršku;
- Novi aspekt koji je uključen u upitniku za 2010. godinu, pokazuje da su, najčešće prepreke ka ličnom usavršavanju, nedostatak vremena za unaprjeđenjem poslovnih vještina i nedostatak odgovarajućih treninga;
- Takođe, novi aspekt koji se odnosi na poslovne žene pokazuje da žene najčešće ulaze u biznis kao rezultat želje za povećanjem porodičnog dohotka, dok 91% njih smatra da ne postoje posebne barijere u poslovanju zbog pripadnosti ženskom polu.

Ključni nalazi:

- Najteži period ekonomske krize je prebrođen
- Osjećaju se pozitivne promjene u poslovnom ambijentu ali i prostor za dalje unaprjeđenje
- Postoji potreba za različitim vidovima sticanja znanja i vještina menadžera i zaposlenih
- Potrebno je unaprijediti pristup finansijama
- Zaokružiti institucionalnu infrastrukturu i približiti je potrebama MSP
- MSP sektor je zainteresovan za permanentan dijalog i partnerstvo sa javnim sektorom
- Menadžeri i vlasnici MSP ne ističu svoje slabosti koje negativno utiču na njihovo poslovanje

2.4. Ostvarivanje politike MSP**2.4.1. Ostvarivanje ciljeva i zadataka**

Politika razvoja MSP u prethodnom periodu je **definisana Strategijom razvoja malih i srednjih preduzeća 2007-2010.** Strategija je bila u skladu sa Agendom ekonomskih reformi Vlade Republike Crne Gore, Evropskom poveljom za mala preduzeća, Preporukama iz evropskog partnerstva, a u cilju dalje podrške razvoju privatnog biznisa i sektora MSP.

I pored izuzetno jakog uticaja svjetske ekonomske krize na poslovanje sektora MSP u Crnoj Gori i koja je posebno izražena posljednje dvije godine, pokazatelji ukazuju na to da je došlo do ostvarivanja 3 definisana cilja i to: povećanje broja MSP, povećanje broja zaposlenih u MSP kao i povećanja učešća MSP u izvozu na kraju 2009. godine u odnosu na 2006. godinu.

U skladu sa ciljevima Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća 2007-2010. godine, postignut je sljedeći **napredak:**

Tabela 4: Ostvarenje ciljeva Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća 2007-2010. godine

Cilj	Projekcija	Ostvarenje ¹⁹
Povećanje broja novih MSP	Povećanje od 30%	Povećanje od 32,17%
Povećanje zaposlenosti u MSP	Povećanje za 20%	Povećanje za 23,48%
Povećanje učešća MSP u izvozu	Povećanje na 30%	Povećanje na 31%
Povećanje učešća MSP u BDP	Povećanje na 60%	²⁰

Napomena: Nijesu korišćeni podaci za 2010. godinu iz razloga što podaci iz presjeka stanja za 10 mjeseci ne odražavaju pravo stanje i nijesu uporedivi.

²⁰ Prema podacima CRPS, PU, Monstata

²¹ Ostvarenje ovog cilja se ne može ocijeniti iz razloga nepostojanja zvaničnih procjena učešća MSP u GDP.

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2007-2010.godine definisala je ostvarivanje sljedećih zadataka:

1. Stvaranje stimulativnog ambijenta za razvoj MSP;
2. Regulisanje sistema statističkog praćenja sektora MSP;
3. Jačanje institucionalne podrške razvoju MSP;
4. Jačanje finansijske podrške razvoju MSP;
5. Stimulisanje konkurentnosti i izvoza MSP – internacionalizacija;
6. Podrška MSP kroz stvaranje Javno-privatnog partnerstva;
7. Stimulisanje inovacijske i tehnološke konkurentnosti (R&D projekti);
8. Jačanje edukacije i savjetodavnih usluga za MSP;
9. Stimulisanje razvoja i korišćenja infomaciono-komunikacionih tehnologija;
10. Promocija preduzetništva;
11. Unaprjeđenje dijaloga sa privatnim sektorom.

Dio aktivnosti po osnovu definisanih zadataka je ostvaren, dok su preostale mjere i aktivnosti realizovane na nižem nivou od predviđenog ili odložene za period nakon prestanka negativnih uticaja svjetske ekonomske krize.

Napredak je ostvaren u kreiranju stimulativnog ambijenta, podršci izvozu i konkurentnosti, internacionalizaciji, jačanju preduzetničkog obrazovanja, finansijskog podršci i javno-privatnom partnerstvu, dok je manji napredak ostvaren u dijelu naprednijih oblika institucionalne podrške, jačanju istraživanja i razvoja, regulisanja statističkog praćenja MSP, itd.

2.4.2. Institucionalni okvir za razvoj MSP

Adekvatna institucionalna infrastruktura je i neophodan uslov uspješnog procesa kreiranja, ali i ključan instrument sprovođenja politike razvoja preduzetništva i MSP sektora.

Ekonomski razvoj kao i kreiranje politika za razvoj preduzetništva i MSP, u Vladi CG, je povjereno Ministarstvu ekonomije, Sektoru za razvoj industrije i preduzetništva. Direkcija za razvoj MSP, zajedno sa nadležnim Ministarstvom ekonomije, zadužena je za kreiranje strategija i programa podrške sektoru MSP kao i njihovo sprovođenje. U okviru Direkcije za razvoj MSP je uspostavljena mreža od 11 regionalnih/lokalnih biznis centara koji teže da obezbijede različite vrste poslovnih informacija, savjetodavnih i poslovnih usluga, kao i obuka prilagođenih potrebama i nivou razvoja MSP. Potrebno je napomenuti da postojećom mrežom nije pokrivena cijela teritorija Crne Gore i da je dat primat manje razvijenom, sjevernom dijelu. Aktivnostima Evropskog centra za informacije i inovacije (EIIC), kao dijela Evropske preduzetničke mreže (Enterprise Europe Network-EEN), čiji koordinator je Direkcija za razvoj MSP, obezbijedeni su uslovi za olakšavanje internacionalizacije MSP. Istovremeno, uz direktnu podršku Direkcije za razvoj MSP, otvorena su dva inkubator centra, čime je uspostavljen značajan segment institucionalne podrške početnicima u biznisu.

Potrebno je istaći, da su različite vrste informacija i usluga od značaja za razvoj preduzetništva obezbijedene i kroz kancelarije Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV), Ministarstva turizma (MT), Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) i različitih poslovnih udruženja, kao i pojedinih NVO i donatorskih projekata.

Investiciono razvojni fond Crne Gore (IRFCG)²² predstavlja ključnu, razvojnu finansijski instituciju koja podržava projekte sektora MSP. Ova podrška obavlja se kroz kreditno-garantnu aktivnost, pod povoljnijim uslovima od tržišnih, a shodno potrebama i kapacitetima MSP.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) obezbjeđuje podršku MSP aktivnom politikom zapošljavanja, direktnom finansijskom podrškom, kao i određenim vidovima savjetodavnih usluga i treninga, posebno potencijalnim preduzetnicima.

Promociji razvoja i zastupanju interesa MSP u velikoj mjeri doprinose i aktivnosti poslovnih udruženja: PKCG, UPCG, MBA i velikog broja drugih udruženja, odbora, itd.

Sektor MSP je podržan i od strane međunarodnih organizacija i kancelarija u Crnoj Gori kroz partnerstva i saradnju na različitim programima i projektima. Najvažniji partneri su: GIZ, EK, EBRD, USAID, JICA, UNDP, WB, OECD, HELP, SPARK, CHF, ADA i dr.

Dakle, institucije javnog, privatnog sektora, kao i međunarodne organizacije u Crnoj Gori, učestvovala su u različitim segmentima i fazama kreiranja i sprovođenja politike MSP. Međutim, taj proces je često karakterisala nedovoljna koordinacija resorno odgovornih institucija, s obzirom na nedostatak odgovarajućih instrumenata kojim bi se uticalo na efikasnije i efektivnije sprovođenje politike MSP u svim svojim segmentima.

Ključni nalazi:

- Ciljevi prethodne Strategije su ostvareni
- Izražena je potreba za: daljim poboljšanjem poslovnog ambijenta, olakšavanjem pristupa finansijama, uvođenjem i sertifikacijom standarda kvaliteta, podizanjem konkurentnosti, podsticanjem inovativnosti, jačanjem dijaloga i partnerstva javnog i privatnog sektora
- Prerastanjem EICC u EIIC obezbijedene su informativne i savjetodavne usluge MSP koje žele da posluju na tržištu EU
- Institucionalni okvir za razvoj MSP u značajnoj mjeri je unaprijeđen
- Potrebno je jačati postojeće i razviti naprednije oblike institucionalne podrške MSP
- U implementaciji politike MSP, neophodno je poboljšati koordinaciju i međusobnu saradnju svih odgovornih institucija, na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou

22 Poslovanje IRFCG je uređeno Zakonom o Investiciono-razvojnom fondu i Zakonom o privrednim društvima

2.5 Politika MSP u procesu pridruživanja EU

U procesu ekonomske tranzicije i pristupanja EU, MSP se prepoznaju kao jedan od glavnih oslonaca crnogorske ekonomije. Očekivanja od ovog segmenta ekonomije su značajna i kao takva su definisana u svim bazičnim razvojnim dokumentima Crne Gore i dokumentima koja se tiču pridruživanja EU. Na tim osnovama, Crna Gora je u procesu kreiranja i implementacije politike MSP težila da je u potpunosti uskladi sa principima politike MSP u EU. U potpunosti je učestvovala u sprovođenju principa Evropske povelje za mala preduzeća i SBA, istovremeno imajući u vidu strateške dokumente EU od Lisabonske strategije do Strategije za pametan, održiv i inkluzivan rast Evropa 2020.

2.5.1. Proces pridruživanja EU

U **Nacionalnom Programu Integracija (NPI)** za period 2011-2015. u poglavlju koje se odnosi na Sposobnost preuzimanja obaveza iz članstva u EU, u dijelu *Preduzetničke i industrijske politike* date su smjernice na osnovu kojih se utvrđuje politika MSP sa aspekta statusa u oblastima zakonodavnog i institucionalnog okvira, kratkoročnih i srednjeročnih prioriteta. Prioriteti utvrđeni u NPI su nadogradnja strateških ciljeva postavljenih u Strategiji razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015, ali i rezultat aktivnosti u okviru sprovođenja principa Evropske povelje za mala preduzeća.

Izveštaj o napretku Crne Gore u procesu pridruživanja EU za 2009. godinu, naglasio je ostvarenje blagog napretka u oblasti primjene politike MSP i istakao posvećenost u sprovođenju Evropske povelje za mala preduzeća. Takođe, naglašeno je kao izuzetno važno, da je Crna Gora punopravni član Programa za preduzetništvo i inovacije (EIP), koji predstavlja dio Okvirnog programa za konkurentnost i inovativnost (CIP). *Analitički izvještaj EK o aplikaciji Crne Gore za članstvo u EU, objavljen novembra 2010. godine*, naglašava da najviše razvijenu komponentu u okviru preduzetničke i industrijske politike, predstavlja politika MSP, koja je u potpunosti u skladu sa politikom MSP u EU. Na tim osnovama, ostvaren je pozitivan uticaj na poslovno okruženje koji je omogućilo da rast MSP sektora doprinese njegovom većem učešću u zaposlenosti, BDP i izvozu.

2.5.2. Sprovođenje principa Evropske povelje za mala preduzeća

Direkcija za razvoj MSP je, u prethodnom periodu, koordinirala aktivnosti na sprovođenju Evropske Povelje za mala preduzeća u Crnoj Gori, čime je u potpunosti iskazala privrženost evropskim vrijednostima u kreiranju i primjeni politike MSP. U tom smislu, Crna Gora je bila jedan od inicijatora da se principi SBA sprovedu na Zapadnom Balkanu.

U posljednjem **Izveštaju o napretku sprovođenja Evropske povelje za mala preduzeća-Indeks politike MSP za 2009.** godinu, istaknut je određeni napredak Crne Gore u odnosu na prethodni izvještajni period. To se posebno odnosi na principe razvoja ljudskih resursa i razvoja savjetodavnih poslovnih usluga, kao i na aktivnosti usmjerenim na poboljšanje regulatornog okvira.

Tabela 5: Rezultati ocjene (1-5) Crne Gore prema Evropskoj povelji za mala preduzeća

Poglavlje	2007	2009	
1*	Preduzetničko obrazovanje i obuka	2	2.75
2	Jeftiniji i brži start-up	3.25	3.5
3	Bolje zakonodavstvo i regulative	2.25	3.25
4*	Dostupnost vještina	1.5	1.75
5	Poboljšanje on-line pristupa	2.75	2.75
6	Iskorišćavanje jedinstvenog tržišta	3.5	3.25
7*	Oporezivanje i finansije	3.5	3.75
8	Jačanje tehnološkog kapaciteta malih preduzeća	2.25	2.25
9	Uspješni modeli e-biznisa i vrhunska poslovna podrška	3	3
10	Razvoj jačeg i efikasnijeg predstavljanja malih preduzeća	3.5	3.5

Izvor: SME Policy Index 2009, EU, OECD

* upoređivanje rezultata iz 2007. i 2009. godine nije moguće, jer je došlo do značajne izmjene indikatora u izvještaju za 2009.

2.5.3. Politika MSP u EU

Evropska komisija (EK) je 2008. godine snažno podržala inicijativu za dalje jačanje održivog rasta i konkurentnosti MSP, usvajanjem posebnog dokumenta pod nazivom **Akt o malim preduzećima** (*Small business act-SBA*). SBA definiše principe, daje smjernice i najbolje prakse u oblasti podrške MSP i preduzetništvu. Na prvo mjesto stavlja potrebe MSP kako bi se ojačao njihov potencijal za stvaranje novih radnih mjesta i ojačala konkurentnost unutar jedinstvenog tržišta. Ključni elemenat SBA je princip „Small think first“ (*Prvo misli na male*), koji treba da bude uključen u donošenje odluka na svim nivoima u EU i u nacionalnim politikama. SBA je najviši politički dokument u EU koji definiše 10 principa politike MSP i koji je zamijenio Evropsku povelju za mala preduzeća.

Principi kojima će se rukovoditi koncipiranje i sprovođenje politika, kako na nivou EU, tako i na nivou država članica:

1. Stvoriti okruženje u kome preduzetnici i porodične firme mogu da prosperiraju i u kome se preduzetništvo nagrađuje;
2. Obezbijediti da pošteni preduzetnici koji su bankrotirali brzo dobiju novu priliku;
3. Koncipirati pravila u skladu sa principom „Prvo misli na male“;
4. Postići da državna uprava bude u stanju da odgovori na potrebe MSP;
5. Prilagoditi instrumente javne politike potrebama MSP;
6. Olakšati pristup MSP finansijama i uspostavljanje pravnog i zakonodavnog okruženja naklonjenog blagovremenom plaćanju u komercijalnim poslovima;
7. Pomoći MSP da bolje iskoriste mogućnosti koje nudi Jedinstveno tržište;
8. Promovisati unaprjeđenje vještina u MSP i sve oblike inovacija;
9. Omogućiti MSP da ekološke izazove pretvore u prilike i
10. Ohrabriti i podržati MSP da iskoriste rast tržišta.

U okviru primjene principa SBA, EK i OECD su odlučili da zemlje Zapadnog Balkana učestvuju u procesu kreiranja novih indikatora koji će omogućiti da se napredak registruje u redovnom godišnjem/dvogodišnjem procesu evaluacije.

Evropska unija (EU) je usvojila **Strategiju za pametan, održiv i inkluzivan privredni rast Evropa 2020**, a koja se nadovezuje na „Lisabonsku strategiju“ (2000 – 2010) i kojom se definišu okviri za uspostavljanje politike razvoja MSP. Strategija definiše **3 prioriteta**:

1. **Pametan rast** podrazumijeva jačanje znanja i inovacija, poboljšanje kvaliteta edukacije, istraživanja, transfera tehnologija uz puno korišćenje ICT i poboljšanje uslova za pristup finansijama za istraživanje i razvoj;
2. **Održivi rast** podrazumijeva izgradnju efikasnije, održive i konkurentne ekonomije efikasnijim korišćenjem resursa i formulisanjem industrijske politike za eru globalizacije;
3. **Inkluzivni rast** podrazumijeva jačanje politika zapošljavanja i obrazovanja, sistema socijalne zaštite, povećanje društvene odgovornosti u okviru poslovne zajednice.

Definisani prioriteti su u funkciji povećanje zaposlenosti, jačanje istraživanja i inovacija, edukacije, smanjenje emisije gasova i jačanje energetske efikasnosti i smanjenje siromaštva.

Okvirni program za konkurentnost i inovativnost (CIP) predstavlja jedan od najznačajnijih instrumenata EU za podsticanje razvoja MSP. Osnovni cilj ovog programa je podsticanje konkurentnosti preduzeća, razvoja inovativnosti i eko-inovativnosti, razvoj održivog informativnog društva, energetske efikasnosti i novih obnovljivih izvora energije. Poseban dio programa čini **Program za preduzetništvo i inovacije (EIP)** koji sadrži sljedeće instrumente:

1. Finansijski instrumenti;
2. Usluge za podršku poslovanju;
3. Inicijative koje jačaju preduzetništvo i inovativnost i
4. Inicijative za poboljšanje politika.

Uključujući se u ovaj program potpisivanjem *Memoranduma o razumijevanju*, Crna Gora je stvorila pravni okvir za uspostavljanje saradnje u oblasti podrške jačanju konkurentnosti i inovativnosti MSP. Crna Gora je od januara 2008. godine, stekla status *pridružene zemlje* najvećem evropskom fondu za nauku - *Sedmom okvirnom programu za istraživanje i tehnološki razvoj EU (FP7)*, koji traje od 2007-2013 i raspolaže budžetom od 50,5 mld €. Time su sve nadležne institucije stekle ravnopravan status da mogu da se prijavljuju i učestvuju u realizaciji projekata koje ovaj program finansira. Jedan od važnih elemenata koje ovaj program promoviše je uključivanje MSP u istraživanje i razvoj i praćenje njihovog udjela u ukupnom finansiranju. Nakon isteka FP7, od januara 2014. godine kreće FP8 program (2014-2020) sa većim budžetom i fokusom na inovacije i učešće MSP u projektima.

EUREKA je panevropski okvir za tržišno orijentisano industrijsko istraživanje i razvoj i ima za cilj da poboljša evropsku konkurentnost kroz podršku poslovanju istraživačkim centrima i univerzitetima, koji implementiraju projekte razvoja inovativnih proizvoda, procesa i usluga. Svojim partnerima, EUREKA nudi brz pristup znanju, vještinama i ekspertizi širom Evrope i olakšava pristup nacionalnim javnim i privatnim šemama finansiranja.

Bitan segment uspješne politike MSP predstavlja statističko praćenje i istraživanje sektora MSP. U tom cilju, u Crnoj Gori je neophodno uređenje statističkog praćenja MSP, usaglašenog sa *EUROSTAT*.

Ključni nalazi:

- U formulisanju politike MSP primjenjivan princip saglasnosti sa MSP politikom u EU
- U izvještajima EU naglašeno je da Crna Gora u kontinuitetu ostvaruje progres kada je u pitanju politika MSP
- U potpunosti sprovedeni principi Evropske povelje za mala preduzeća i preuzeta obaveza sprovođenja principa SBA
- Naglašena potreba da se inteziviraju aktivnosti u oblastima u kojima nije ostvaren značajniji napredak, kao što su konkurentnost, inovativnost, izvoz MSP i dijalog i partnerstvo javnog i privatnog sektora
- Potrebno je razvijati aktivnosti na korišćenju FP7, CIP/EIP i EUREKA mehanizama, koji će omogućiti jačanje postojećih i razvoj novih instrumenata podrške MSP

3. USMJERENJE STRATEGIJE - STRATEŠKI PRAVCI

Strategija je usmjerena tako, da se njenim ostvarivanjem i realizacijom definisanih ciljeva, poboljšaju uslovi koji utiču na poslovanje i podizanje konkurentnosti MSP, ali i na konkurentnu poziciju crnogorske ekonomije u cjelini. S tim u vezi, Strategija je krovni dokument kojim se definiše sveukupna politika MSP, a koji predstavlja jedno od polazišta u definisanju sektorskih politika, a koji se tiču razvoja MSP sektora. Istovremeno, Strategija korespondira sa svim strateškim dokumentima Vlade CG²³, na način da se uspješnim ostvarivanjem Strategije MSP doprinosi ostvarivanju ciljeva, definisanim u pomenutim dokumentima.

S obzirom da najveći broj MSP živi i radi lokalno, od velike važnosti je uloga lokalne samouprave u podsticanju razvoja MSP. To se posebno ogleda u uspostavljanju povoljnog poslovnog ambijenta na lokalnom nivou, obezbjeđivanjem potrebne lokalne institucionalne infrastrukture, koja pruža poslovne informacije, usluge i obuke za MSP, kao i različite oblike finansijske podrške. U tom smislu, zajedničko djelovanje lokalnih samouprava i javnih institucija na nacionalnom nivou, kao i samo udruživanje lokalnih samouprava, neophodno je za uspostavljanje sveobuhvatne podrške MSP, uz politiku povećanja konkurentnosti i smanjenja neravnomjernosti u regionalnom razvoju.

MSP posluju u okruženju regulisanom jedinstvenim pravnim okvirom poslovanja, zajedničkim i za druge privredne subjekte. Specifičnosti ovog sektora se najčešće tretiraju tako da se, tamo gdje je moguće, u zakonima kojima se uređuju pojedine oblasti poslovanja, predvidi povoljniji položaj, odnosno blaži tretman sektora MSP. Suštinski preduslov, neophodan za stvaranje konkurentnog sektora MSP, predstavlja *uspostavljanje stabilnog i stimulativnog pravnog okruženja*, kreiranog prevashodno u skladu sa potrebama i mogućnostima MSP sektora.

Razvoj privatnog sektora, zahtijeva odgovarajući finansijski okvir, koji omogućava MSP *povoljan pristup raspoloživim modelima finansiranja*, kao i kreiranje novih, u skladu sa njihovim potrebama. Prevazilaženje jaza između potrebnih i raspoloživih finansijskih sredstava za poslovanje, predstavlja mjeru uspješnosti politike razvoja MSP.

Danas, posebno sa razvojem novih tehnologija, kada su transakcioni troškovi kretanja roba i usluga sve niži, razmjena i realizacija poslovnih ideja se odvija ubrzano sa samo jednim ciljem – komercijalizacijom na tržištu. Na taj način se stvaraju uslovi u kojima znanje, kreativnost i inovativnost čine suštinu *konkurentne preduzetničke ekonomije*.

U današnjim uslovima formiranja globalnog tržišta, EU ima obavezu da ostane što konkurentnija i sposobna da odgovori svim zahtjevima globalnog tržišta. Zbog toga je EU razvila brojne politike i strategije kojima se podstiče i promovise njena konkurentnost. Uzimajući u obzir činjenicu približavanja Crne Gore EU, tržištu od 500 miliona stanovnika, koje istovremeno predstavlja izazov i odgovornost, sasvim je jasno zašto je Evropa velika šansa, ne samo kao tržište, nego i kao podrška crnogorskim izvoznicima. Crnogorska preduzeća treba da prepoznaju izvoz kao svoj prioritet u poslovanju, i da obezbijede neophodne uslove

23 Nacionalna Strategija održivog razvoja CG, Strategija regionalnog razvoja CG 2010-2014, Strategija za cjeloživotno preduzetničko učenje 2008-2013, Nacionalna strategija zapošljavanja 2007-2010, Strategija naučno-istraživačke djelatnosti CG 2008-2016, Strategija razvoja turizma u CG do 2020, Strategija razvoja informacionog društva u CG 2009-2013, Strategija energetske efikasnosti CG, Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja, Ekonomsko-fiskalni program 2010-2013.

(kvalitet i cijene proizvoda i usluga, međunarodne standarde kvaliteta, savremenu marketing politiku) i odgovore konkurenciji na domaćem tržištu i istovremeno izazovima jedinstvenog tržišta EU. Osim toga, inovacije i inovacioni procesi pripadaju osnovnim faktorima razvoja konkurentnosti preduzeća, čiji se značaj povećava u stvaranju preduzetničke ekonomije, bazirane na znanju.

Započinjanje biznisa i opstanak preduzeća u prvim godinama poslovanja je izazov za svakog preduzetnika. U tom periodu, zahtjevi preduzetnika za različitim vidovima podrške su veoma izraženi i odgovor države treba da bude zasnovan na kreiranju potrebnih instrumenata, koji će omogućiti efikasnu upotrebu finansijske i nefinansijske podrške kojom se omogućava rast i razvoj preduzetničke ekonomije.

U procesu kreiranja Strategije, uvažene su potrebe MSP sektora, uz princip kombinacije dugoročne vizije, strateških i prioritarnih ciljeva razvoja MSP, koji omogućavaju obezbjeđivanje različitih instrumenata, mjera i mehanizama podrške.

3.1. Strateški cilj 1. Poboljšanje poslovnog okruženja

Savremeni pristup podsticanja razvoja MSP, zasniva se, prije svega, na unaprjeđenju najvažnijih elemenata njihovog poslovnog okruženja, o čemu svjedoče i međunarodne političke platforme u ovoj oblasti, poput SBA. U tom kontekstu, velika važnost pridaje se unaprjeđenju pravnog okvira poslovanja kroz:

- Praćenje i sagledavanje novih propisa kako bi se procijenio njihov uticaj MSP i, kada je moguće, pojednostave pojedine odredbe u skladu sa interesima sektora MSP;
- Smanjivanje administrativnih barijera i ustanovljavanje administrativnih procedura i dokumenata jednostavnih i jeftinih za upotrebu;
- Tamo gdje je moguće, predviđanje olakšica za MSP.

Regulatorna reforma, koja se sprovodi u Crnoj Gori, upravo ima za strateški cilj stvaranje povoljnog privrednog ambijenta, učvršćivanja pravne sigurnosti i povećanja konkurentnosti domaće privrede na svjetskom i evropskom tržištu.

Polazni instrument u efikasnom sprovođenju regulatorne reforme predstavlja *sveobuhvatna revizija, eliminacija i racionalizacija postojećih propisa „Giljotina propisa“* i administrativnih procedura na sistematski i transparentan način, uz stvaranje trajnog sistema kontrole kvaliteta novih poslovnih propisa, kako bi se izbjeglo ponovno javljanje istih problema (takozvano prikradanje re-regulacija).

Takođe, uspostavljena je praksa donošenja tzv. omnibus zakona koji podrazumijevaju izmjene više zakona jednim aktom, kako bi se na brz i efikasan način uklonile izražene biznis barijere. Taj proces u velikoj mjeri treba da učini poslovanje MSP jednostavnijim i jeftinijim.

Istovremeno, neophodno je preduzimati aktivnosti na *unaprjeđenju poslovnog ambijenta*, a u skladu sa indikatorima Izvještaja Svjetske Banke *Doing Business*, kojima se mjeri godišnji napredak u sprovođenju regulatorne reforme i ocjenjuje njen uticaj, sa jedne strane na jačanje

poslovnih aktivnosti, ali i sa druge strane ukazuje na barijere koje otežavaju započinjanje ili razvoj poslovanja preduzeća. U tom cilju, neophodno je realizovati mjere kojima se doprinosi unaprjeđenju poslovnog ambijenta MSP, počevši od registracije biznisa-uspostavljanje One-stop-shop, pribavljanja dozvola, zapošljavanja radnika, registrovanja nekretnina, dobijanja kredita, zaštite investitora, pa do internacionalizacije poslovanja, plaćanja dažbina, sprovođenja ugovora i na kraju zatvaranja biznisa. Korišćenjem indikatora kreatori ekonomske politike i privrednici su u mogućnosti da analiziraju ekonomske performanse i da identifikuju da li reforma daje rezultate, u kojim oblastima i na koji način. Istovremeno, moguće je izvršiti poređenje ostvarenih rezultata reforme sa ostvarenjima u drugim zemljama.

Sastavni dio reforme čini *Procjena uticaja regulative – RIA*, metod koji se upotrebljava za analiziranje mogućih efekata, troškova i koristi, usvajanjem nove regulative ili izmjenama postojeće, posebno na stvaranje novih i poslovanje postojećih MSP. Posebno je značajna analiza efekata koja se odnosi na stvaranje novih i poslovanje postojećih MSP i razvoj tržišne konkurencije.

U narednom periodu, kako bi se sistem RIA, u potpunosti uspostavio, potrebno je:

- sprovođenje pilot projekata kao i uspostavljanje institucionalnih preduslova za uvođenje RIA;
- uspostavljanje novih procedura u postupku donošenja regulative, na način koji će omogućiti detaljnu analizu direktnih i indirektnih efekata regulative na MSP.

Imajući sve ovo u vidu Strategija u okviru prvog **Strateškog cilja definiše sljedeće operativne ciljeve:**

- *Sveobuhvatna reforma propisa – “Giljotina propisa”*
- *Stvaranje povoljnijeg poslovnog okruženja*
- *Procjena regulatornih efekata na poslovanje MSP-RIA*

3.2. Strateški cilj 2: Jačanje finansijske podrške

MSP u Crnoj Gori svoje poslovanje finansiraju iz sopstvenih izvora, djelimično od dobavljača i kupaca, a nedovoljno koriste kredite kod banaka koji su teško dostupni, zbog restriktivne kreditne politike banaka i visoke cijene koju je potrebno platiti za kreditna sredstva. Povoljne kreditne linije koje se realizuju preko javnih institucija ne zadovoljavaju sve potrebe MSP, dok su bankarski proizvodi još uvijek skupi, nijesu raspoloživi u dovoljnoj mjeri i zahtijevaju veliki kolateral za MSP. Ostali oblici finansiranja, kao što su venture capital i biznis anđeli još nijesu prisutni.

Pružaoци finansijskih usluga, prije svega poslovne banke, su kreditnu aktivnost u prethodnom periodu, smatrale aktivnošću sa visokim stepenom rizika. Banke su odobravale MSP-u uglavnom kratkoročne i skupe kredite, pravdajući to, prije svega, visokim rizikom poslovanja u uslovima ekonomske krize i ističući potrebu za unaprjeđenjem pravne zaštite u

oblasti naplate potraživanja i finansijske discipline uopšte. Istovremeno, finansijska sredstva obezbijedena preko EIB u iznosu od 91 mil €, namijenjena dugoročnom kreditiranju MSP preko poslovnih banaka, nijesu u dovoljnoj mjeri iskorišćena.

Za razliku od banaka, MFI su proceduralno lakše odobravale kredite, posebno mikro preduzećima, ali pod nepovoljnijim kreditnim uslovima. Lizing aranžmani u finansiranju poslovanja MSP imaju sve više značaja, posebno u nabavci opreme i vozila, što nije dovoljno da se zadovolje potrebe MSP.

Ovaj jaz u pristupu kreditima je manjim dijelom nadomješten kreditnom aktivnošću javnih institucija (Direkcije za razvoj MSP, FZRCG/IRFCG, ZZZCG, MPŠV, itd.).

Imajući sve ovo u vidu, u narednom periodu neophodno je unaprijediti kreditnu politiku:

- na način da doprinese efikasnijem poslovanju i razvoju MSP, novom zapošljavanju, ulaganjima u manje razvijena područja, inovativnost, energetska efikasnost, poboljšanje izvoza, itd;
- poboljšanjem saradnje banaka, javnih finansijskih institucija i MSP, kreiranjem posebnih instrumenata kreditiranja u skladu sa potrebama i kapacitetima MSP;
- dati veći značaj programima obuke, kako bi zaposleni u institucijama podrške bolje razumjeli potrebe MSP;
- razvijati instrumente i institucije koje se bave isključivo finansiranjem MSP, posebno izdavanjem garancija tj. kreditno-garantnih šema;
- uklanjanjem nefinansijskih prepreka u kreditiranju sektora MSP od strane banaka, pojednostavljenjem i skraćivanjem procedura odobravanja kredita, ublažavanjem strogih zahtjeva u pogledu kolaterala i eliminisanjem skrivenih troškova kreditnog aranžmana.

Nadalje, treba analizirati mogućnosti uvođenja novih modela finansiranja kao što je osnivanje mikrofondova, čime bi se poboljšao pristup finansijama za MSP na lokalnom nivou.

Posebno će biti značajna dalja podrška IRFCG koji ima namjeru da pruži set finansijskih mjera podrške sektoru MSP kroz sljedeće instrumente:

1. Kratkoročni i dugoročni krediti
  - Direktno MSP
  - Posredstvom banaka;
2. Implementacija kreditno-garantne šeme
  - Olakšavanje pribavljanja neophodnog kolaterala u pristupu MSP raspoloživim kreditima;
3. Faktoring
  - Obezbeđivanje kratkoročne finansijske podrške radi poboljšanja likvidnosti MSP;
4. Osiguranje izvoza
  - Realizovanje potraživanja po izvoznim poslovima u ugovorenim rokovima.

U okviru realizacije navedenih finansijskih instrumenata, potrebno je preduzeti neophodne aktivnosti na *uspostavljanju saradnje IRFCG²⁴ sa EIF, kako bi se, na strateški način, iskoristili raspoloživi finansijski instrumenti u okviru CIP/EIP*, s obzirom da je Crna Gora punopravan član ovog programa. Finansijski instrumenti EIP-a imaju za cilj da posredno povećaju dostupnost finansijskih sredstava MSP u različitim razvojnim fazama poslovanja, pod povoljnim uslovima. Sredstvima u ime EK upravlja EIF, a dostupna su preduzećima preko finansijskih posrednika (npr. garantnih fondova, fondova rizičnog kapitala i banaka), koji prođu proceduru odobravanja. Na raspolaganju su sljedeće vrste pomoći:

- GIF (High Growth and Innovative SME Facility);
- Garantni instrumenti za MSP (SMEG);
- Sredstva za jačanje kapaciteta (CBS).

U cilju bolje iskorišćenosti raspoloživih sredstava u okviru ovog programa, neophodno je preduzeti aktivnosti na edukovanju predstavnika institucija javnog sektora i MSP.

Takođe, finansijsku podršku MSP treba nastaviti kroz obezbjeđenje bespovratnih vidova podrške - Grant šeme. Istovremeno, potrebno je preduzeti aktivnosti na olakšanju pristupa finansijama za MSP kreiranjem podsticajnog regulatornog okvira.

Svi navedeni finansijski instrumenti treba da omoguće bolju dostupnost, pristupačnost i raspoloživost finansijskih sredstava za poslovanje MSP. Kao nosioci finansijskih instrumenata usmjerenih na MSP, pored finansijskih institucija iz javnog sektora treba da budu poslovne banke, MFI, jedinice lokalne samouprave.

Potrebno je i značajno unaprijediti znanje i vještine menadžera, vlasnika i zaposlenih u MSP za upravljanje finansijama, posebno uz primjenu međunarodnih standarda. Na taj način, umanjila bi se potreba MSP za spoljnim finansiranjem tekućeg poslovanja.

Imajući sve ovo u vidu Strategija u okviru drugog **Strateškog cilja definiše sljedeće operativne ciljeve:**

- *Poboljšanje pristupa i dostupnosti kreditima i jačanje kapaciteta MSP za upravljanje finansijama*
- *Uspostavljenje sistema izdavanja kreditnih garancija*
- *Poboljšanje dostupnosti grantovima*
- *Olakšanje pristupa kreditima kreiranjem podsticajnog regulatornog okvira*
- *Podsticanje korišćenja raspoloživih CIP/EIP finansijskih instrumenata*

²⁴ Treba sagledati mogućnosti za uvođenje instrumenata za finansiranje MSP kao što su garantni fondovi, ali samo kao instrument za MSP, a nikako i za druga preduzeća, posebno ne za preduzeća koja su u procesu prestrukturiranja

3.3. Strateški cilj 3: Jačanje konkurentnosti MSP i promocija preduzetništva

Crna Gora je ostvarila značajan napredak u razvijanju funkcionalnog okvira za podršku razvoja MSP. Razvoj institucionalne infrastrukture i savjetodavnih, poslovnih usluga ima za cilj da smanji preduzetnički rizik, unaprijedi pristup tržištu i ubrza rast i razvoj MSP. Međutim, realizacija podrške nije uvijek u odgovarajućoj mjeri koherentna, dovoljno integrisana i ne finansira se adekvatno iz budžetskih sredstava, što dovodi do određenih zastoja u pristupu MSP različitim vidovima podrške na nacionalnom i lokalnom nivou. Umanjeni efekti podrške imaju za posljedicu nedovoljan nivo razvijenosti znanja i vještina MSP, neadekvatnu primjenu propisanih standarda neophodnih za nastup na ino tržištima i nedovoljno korišćenje novih tehnologija i inovacija, a što se reflektuje na niži nivo konkurentnosti MSP, nedovoljnu valorizaciju izvoznih mogućnosti i regionalnu nejednakost u razvoju.

U tom smislu, neophodno je da se u narednom periodu zaokruži proces uspostavljanja neophodne institucionalne infrastrukture, kako bi sveobuhvatna podrška bila dostupna i raspoloživa MSP na cijeloj teritoriji Crne Gore. Imajući sve ovo u vidu, novembra 2010. godine, od strane Ministarstva ekonomije osnovan je *Savjet za podsticanje konkurentnost na mikro nivou*. Osnovni cilj Savjeta je, da svojim aktivnostima doprinese unaprijeđenju podrške MSP, koja će doprinijeti povećanju konkurentnosti preduzeća i valorizovati njihove inovativne i izvozne potencijale.

Ključna institucija realizacije politike i obezbjeđivanja podrške MSP je **Direkcija za razvoj MSP**, sa svojom dvostrukom ulogom. S jedne strane, obezbjeđuje podršku MSP na izvršnom nivou, realizovanjem aktivnosti i projekata u oblastima razvoja institucija podrške, razvoja informisanosti MSP, obezbjeđivanja potrebnih savjetodavnih i poslovnih usluga, edukaciji, obezbjeđivanju grantova za MSP, podsticanju konkurentnosti i izvoza, internacionalizaciji MSP, istraživanjima u oblasti MSP, kao i promociji. Sa druge strane, ima vodeću ulogu u koordiniranju sprovođenja politike MSP u okviru drugih sektorskih politika, u dijelu u kojem se one bave razvojem preduzetništva, ali i u aktivnostima pojedinih aktera koji u okviru svojih nadležnosti podržavaju razvoj MSP.

U cilju uspostavljanja neophodne *institucionalne infrastrukture* za podršku razvoju MSP formirana je mreža od 11 regionalnih i lokalnih biznis centara. U okviru mreže obezbijedena je informisanost, pružanje savjetodavnih usluga i organizacija treninga koje će doprinijeti sticanju neophodnih znanja i vještina MSP. Pored toga, operativna su dva inkubator centra, a u toku je formiranje trećeg u sjevernom regionu kroz partnerstvo javnog i privatnog sektora. Takođe, pri Direkciji za razvoj MSP, potpuno je operativan "Evropski centar za informacije i inovacije Crna Gora" (EIIC) kao dio Evropske preduzetničke mreže. Evidentno je da jača svjesnost MSP o značaju usluga koje im se pružaju u okviru ovih institucija što pokazuje broj klijenata i vrsta usluga koje su pružene. U ovim institucijama postoji težnja da se segmentira ponuda kako bi se zadovoljile potrebe svake kategorije i razvojne faze preduzeća u kojoj se nalaze, vrsti industrije kojoj pripadaju, kao i na kom geografskom području posluju. Međutim, utvrđena je potreba zaokruživanja institucionalnog ambijenta osnivanjem novih institucija, daljeg jačanja postojećih, kako bi tražnja MSP bila zadovoljena na lokalnom ili regionalnom nivou. U tom smislu je, od velikog značaja i *uspostavljanje jedinstvenog on-*

line MSP portala, kao specifičnog oblika institucionalne infrastrukture za podršku MSP, a koji bi se trebao uspostaviti pri Direkciji za razvoj MSP.

Pružanje *usluga poslovnog savjetovanja*, na način kako je to potrebno preduzetnicima, je ključno sredstvo u podsticanju konkurentnosti njihovog biznisa. Kroz razvoj pružanja savjetodavnih i poslovnih usluga MSP, preduzetnicima se direktno pružaju sve neophodne informacije koje su im potrebne da bi kvalitetno, uz konsultantsku podršku, mogli da provjere validnost svoje ideje i njene realizacije na tržištu.

Edukacija MSP, korisnika različitih vidova finansijske podrške, predstavlja značajan instrument koji obezbjeđuje veće, pozitivne efekte finansijske podrške. Kod MSP – korisnika kredita, evidentan je nedostatak znanja iz oblasti menadžmenta, poslovnog planiranja, marketinga, poslovne komunikacije i dr., koji dovode do lošijih poslovnih rezultata, a samim tim i do problema prilikom vraćanja kreditnih sredstava i njihovog ponovnog plasmana novim korisnicima. Da bi se otklonili navedeni nedostaci, podigla efikasnost rezultata rada i ostvario poslovni uspjeh, nametnula se potreba pružanja pomoći i podrške kroz proces edukacije vlasnika, odnosno menadžera u cilju sticanja potrebnih znanja.

Potrebno je napomenuti da nije ostvarena puna koordinacija i sinergija među različitim akterima koji obezbjeđuju nefinansijsku podršku MSP. Raspoloživa podrška nije dostupna svima na cijeloj teritoriji Crne Gore, nije istog kvaliteta i obuhvata. Pružaoci konsalting usluga i obuka, u različitim institucijama i sredinama, ne raspolažu istim nivoima znanja. Zbog toga je neophodno da se svi raspoloživi kapaciteti stave u funkciju podrške MSP kroz bolju koordinaciju i saradnju svih aktera iz javnog, privatnog i NVO sektora, istovremeno obezbjeđujući minimalni standardizovani set usluga na cijeloj teritoriji. U tom cilju, potrebna je mobilizacija i unaprjeđenje raspoloživih kapaciteta, kreiranje novih, kako bi ponuda bila adekvatna iskazanoj tražnji. U okviru toga, potrebno je i podizati kapacitete institucija koje pružaju podršku na lokalnom i regionalnom nivou, kako bi bile u mogućnosti da u odgovarajućoj mjeri povlače raspoloživa sredstva iz EU fondova. Takođe, u cilju podizanja kvaliteta i sveobuhvata pruženih usluga, potrebno je stvaranje uslova za razvoj tržišta konsultantskih usluga. Zato je neophodno, da Direkcija za razvoj MSP, svoje kapacitete usmjeri na nefinansijsku podršku (podizanje konkurentnosti, podsticaj izvoza, neformalno obrazovanje, uvođenje međunarodnih standarda, razvoj institucionalne podrške na lokalnom nivou, razvoj klastera, unaprjeđenje inovativnosti, istraživanja, itd.), a finansiranje sve više usmjeravati preko banaka i IRFCG, kao i preko drugih institucija.

Politika finansiranja usluga mora se kretati od potpuno besplatnih (u pripreмноj fazi) do pune tržišne cijene koju moraju platiti preduzetnici (u razvijenoj fazi). Politika subvencionisanja troškova mora da bude dobro osmišljena da ne bi u budućem periodu imala negativne efekte na tržište usluga. Sredstva za subvencije treba da obezbijede institucije javnog sektora u saradnji sa donatorima.

Ponuda informativnih, savjetodavnih usluga i obuka, treba da:

- Razumije potrebe MSP i uvaži tržišna kretanja i tražnju za njima
  - Obezbijedi optimalnu kombinaciju finansijske i nefinansijske podrške i u skladu sa tim precizirati obaveze institucija za nefinansijsku podršku, a posebno za institucije za finansijsku podršku
  - Zadovolji potrebe različitih grupa i nivoa razvoja MSP
  - Zadovolji standarde i postigne potreban kvalitet u pružanju usluga i obuka
- Teži obezbjeđenju dodate vrijednosti proistekle iz partnerstva javnog i MSP sektora
- Pomogne MSP da budu konkurentni na inostranom tržištu
- Što više uključi i razvija regionalne i lokalne ljudske potencijale

Ulaganje u **obrazovanje**, odnosno u obezbjeđivanje odgovarajućeg ljudskog kapitala kao odgovora na izražene nove potrebe na tržištu, ima karakter investicionog ulaganja i postaje preduslov bez koga se ne može ostvariti održiv ekonomski napredak. Politika obrazovanja nije samo politika kreiranja ljudskog kapitala, već je dio ukupne razvojne politike društva. Preduzetništvo je ključni pokretač inovacija, konkurentnosti i rasta i jedna od osam ključnih kompetencija, a preduzetništvo dio kurikuluma savremenog obrazovnog sistema na svim nivoima.

Zajednički imenitelj reformi obrazovanja u mnogim evropskim zemljama jeste nastojanje da se uspostavi fleksibilan sistem inicijalnog i kontinuiranog stručnog obrazovanja kako bi se odgovorilo na izmijenjene zahtjeve tržišta rada. Stručno obrazovanje i obuke imaju zadatak da obezbijede opšta znanja i vrijednosti potrebne za lični razvoj, profesionalni napredak i razvoj karijere, a posebno onih znanja i vještina neophodnih za razvoj preduzetničke ekonomije. U tom smislu, **cjelovito preduzetničko učenje** će pomoći razvoju ljudskog kapitala koji će dati značajan doprinos u kreiranju konkurentne i dinamične preduzetničke ekonomije, sposobne za održivi ekonomski rast sa većim brojem i kvalitetom radnih mjesta i jačom socijalnom kohezijom u Crnoj Gori. Na taj način će se pružiti pomoć za samozapošljavanje ili započinjanje sopstvenog biznisa, ali i podići nivo neophodnih znanja i vještina i onih koji pružaju podršku biznisu, kao i poslodavca čiji je cilj da u svojim firmama podstiču kulturu, u kojoj se zaposleni, na svim nivoima, ohrabruju na preduzimljivo djelovanje.

Povećanje **konkurentnosti MSP sektora u značajnoj mjeri zavisi i od nivoa inovativnih aktivnosti**. Inovacija, kako se definiše u EU, predstavlja primjenu novog ili značajno poboljšanog proizvoda, procesa ili usluge, marketinške ili nove organizacione metode u poslovanju, organizaciji rada ili odnosima preduzeća sa okruženjem.

Međutim, u Crnoj Gori mali broj preduzeća pokazuje interesovanje za istraživanje i razvoj proizvoda, dok je tražnja za transferom tehnologija nešto viša. Zbog slabe međusobne povezanosti preduzeća, univerziteta i istraživačkih instituta, MSP nedovoljno koriste različite izvore znanja, što za posljedicu ima nizak nivo inovativne aktivnosti i tehnološke opremljenosti. Imajući to u vidu, za razvoj MSP posebno je važan naučno istraživački rad

koji je u funkciji ekonomskog razvoja Crne Gore. Naglasak treba da bude na aplikativnom naučno-istraživačkom radu, koji za rezultat treba da ima razvoj inovativnih potencijala kroz stvaranje novih preduzeća, proizvoda i usluga, unaprjeđenju procesa i poslovnih funkcija, povećanje efikasnosti poslovanja, itd. U ovaj proces je neophodno da se uključe svi univerziteti i naučno-istraživački instituti, a strategija i politika naučno-istraživačkog rada treba da bude usmjerena ka aplikativnosti. Takođe, MSP trebaju da prepoznaju značaj i doprinos naučno istraživačkog rada, a da istovremeni i sama više ulažu u istraživanje i razvoj.

Neophodan preduslov za stvaranje stimulativnog ambijenta za razvoj MSP i ***bavljenje inovacionom djelatnošću je potrebna zakonska regulativa u ovoj oblasti***, a koja još uvijek u Crnoj Gori ne postoji. Njome bi se uspostavio pravni okvir za sprovođenje inovacione politike i kreiranje i finansiranje inovacionih programa koji bi podržali razvoj inovativnih proizvoda i usluga, primjenu naučno-istraživačkih rezultata i njihovu komercijalizaciju, korišćenje savremenih tehnologija i izgradnju infrastrukture inovacionih preduzeća. Razvoj inovativnosti je potrebno podržati i odgovarajućom poreskom politikom. Uvođenjem poreskih olakšica za MSP treba podstaći ulaganja MSP u istraživanje i razvoj, naročito u onim koja su inovativna i izvozno orijentisana. Jedna od značajnih poreskih mjera bilo bi oslobađanje ili smanjenje plaćanja pojedinih troškova na uvoz opreme koja bi se koristila u proizvodne svrhe, informaciono-komunikacione tehnologije, i opremu za obavljanje naučnoistraživačkog rada. U tom kontekstu, od velikog ***značaja za razvoj MSP je zaštita prava intelektualne svojine***, koja omogućava lakši pristup finansijskim sredstvima, doprinosi povećanju tržišne vrijednosti preduzeća, profitabilnosti, boljem marketingu i diferencijaciji proizvoda i usluga, pronalaženju partnera i dobavljača, većem izvozu. Zaštita prava intelektualne svojine u skladu sa međunarodnim pravom, predstavlja jedan od preduslova pristupanja Crne Gore EU.

Istovremeno, u ovom kontekstu je potrebno naglasiti i veliki ***značaj ICT na razvoj MSP***, ali i na nizak nivo primjene ICT-a u Crnoj Gori. U razvijenim ekonomijama, ICT predstavlja infrastruktuuru svakodnevnog, efikasnog poslovanja države i privrede i ne služi samo kao tehnička podrška u radu, već prije svega kao podrška poslovnom odlučivanju na osnovu sistemski prikupljenih informacija. U tom cilju, u Crnoj Gori, je neophodno razviti uslove u kojima bi se MSP efektivno podržala, da se, u cilju podizanja svoje konkurentnosti, motiviše na veće korišćenje ICT.

Dalji rast i razvoj MSP mora da se zasniva na poštovanju ekoloških standarda i moraju se preduzeti mjere za ***poboljšanje energetske efikasnosti uz korišćenje obnovljivih izvora energije***. Na taj način će se uticati na očuvanje čovjekove okoline i smanjiti troškovi poslovanja samih preduzeća. Povećanje energetske efikasnosti je najjeftinija i najproduktivnija energetska alternativa. U tom smislu potreban je transfer znanja o energetske efikasnosti, promocija opreme za energetske efikasnost, proizvoda i usluga kao i promocija korišćenja obnovljivih izvora energije.

Stimulisanjem učesća MSP u međunarodnim programima za istraživanje i inovacije (FP7/FP8/CIP/EUREKA) povećala bi se mogućnost privlačenja tehnoloških kompanija da dio svojih razvojnih programa realizuju u Crnoj Gori.

Osnovne aktivnosti na podršci razvoja inovativnosti moraju biti usmjerene na:

- Promociju značaja uticaja inovativnosti na rast i razvoj MSP
- Uspostavljanje neophodne zakonske regulative kao neophodnog pravnog okvira za kreiranje potrebnih instrumenata za podsticanje razvoja inovativnosti
- Uspostavljanje adekvatne infrastrukture za razvoj inovativnih dostignuća preduzeća
- Međusobnom povezivanju MSP i njihovim vezama sa centrima znanja i budućim centrima izvrsnosti u Crnoj Gori
- Obezbeđivanje finansijske podrške za finansiranje aktivnosti na razvoju inovativnosti
- Izradu programa za sufinansiranje istraživačkih i razvojnih projekata u kojima je obavezno učešće MSP
- Podsticanje MSP na veće korišćenje ICT u poslovanju
  - Uvođenje poreskih olakšica za MSP koja ulažu u istraživanje i razvoj u strateškim sektorima
  - Promociju rezultata istraživačkog sektora u Crnoj Gori među domaćim MSP i obratno
  - Kreiranje uslova za internacionalizaciju poslovnih inovacija

Crna Gora je suočena sa velikim platnobilansnim deficitom i činjenicom da je **učešće MSP sektora u izvozu** na još uvijek nezadovoljavajućem nivou. Uzrok niskog nivoa izvoza crnogorskih MSP, leži i u nedovoljnoj **usklađenosti njihovih proizvoda i standarda** sa važećim standardima i drugim međunarodnim normama i garancijama kvaliteta koje važe na međunarodnim tržištima (ISO, HACCP i td). Promovisanje korišćenja CE oznake i pružanje pomoći preduzećima da izrade tehničku dokumentaciju neophodnu za sertifikaciju proizvoda nije na odgovarajućem nivou. U tim uslovima MSP su suočena sa mnogobrojnim tehničkim barijerama koje negativno utiču na konkurentnost crnogorskih preduzeća i proizvoda. Istovremeno, **razvoj klastera** kao modela poslovnog povezivanja preduzeća sa drugim partnerima, u cilju snižavanja troškova i modernizacije proizvodnje, razvoja inovacija i podizanja konkurentnosti MSP, nije u pravoj mjeri zaživio u Crnoj Gori, a time se nedovoljno valorizuju izvozni potencijali MSP.

Podizanje konkurentnosti MSP i ispunjavanje zahtjeva za uspješan izlazak na tržište regiona i jedinstvenom tržištu EU, predstavlja jedan od strateških prioriteta Crne Gore. Stoga je potrebno intezivno ići u pravcu usvajanja i apsorbcije svih kompleksnih karakteristika, standarda i zahtjeva u procesima liberalizacije trgovine robama, uslugama i faktorima proizvodnje na tržištu EU. Jedino na taj način crnogorska MSP će biti konkurentna na velikom evropskom tržištu i jedino na taj način će dati doprinos rastu crnogorske ekonomije.

Projekat “Made in Montenegro” se fokusira na institucionalnu kampanju koja, promovise potencijale Crne Gore, domaće proizvode i proizvođače. Na taj način se promovise uspostavljanje sistema standarda “Made in Montenegro”, kao garancija kvaliteta crnogorskih proizvoda i podneblja iz kojih su proistekli.

Akcijom “Dobro iz Crne Gore” uspješno se kreira i afirmiše znak za kvalitetan i prepoznatljiv crnogorski proizvod (unaprjeđuje se kvalitet proizvoda i usluga), čime se postiže bolja spremnost za nastup na inostranom tržištu.

S obzirom na neophodnost podizanja produktivnosti i jačanja konkurentnih performansi MSP i povećanja njihovog učešća u izvozu, potrebno je:

- Razviti svjesnost kod MSP o potrebi informisanja o inostranim tržištima
- Unaprijediti proizvode i usluge shodno najsavremenijim trendovima
  - Usvajanje standarda kvaliteta i međunarodno priznatih standarda sistema upravljanja i promovisanja njihove primjene
  - Obezbeđivanje potrebnih specijalizovanih znanja i vještina neophodnih za uspješno poslovanje izvoznika na pojedinim tržištima
  - Nefinansijska i finansijska podrška trebaju biti usmjerene ka aktivnostima na jačanju kapaciteta izvozno orijentisanih preduzeća
  - Tehnološka poboljšanja i stvaranje proizvoda sa dodatom vrijednosti, predstavlja potencijal za dalji razvoj i rast izvoza

Sa rastom doprinosa MSP sektora razvoju ekonomije, neophodno je da raste i njihov doprinos u procesu kreiranja i primjene MSP politike. Crna Gora je potpuno svjesna **značaja dijaloga javnog i privatnog sektora** u ovom procesu, što je i utvrđeno u Izveštaju EK Indeks Politike MSP za 2009. godinu. Artikulacija interesa MSP i zadovoljavanje njihovih potreba je srž uspješne politike razvoja. U većini zemalja EU, taj proces je sistemski, i dijalog se odvija kroz aktivnosti specijalizovanih tijela/foruma formiranih u tu svrhu, preko kojih MSP artikulišu svoje interese vezano za proces utvrđivanja i efikasne primjene politike MSP.

Osnovne pretpostavke uspješnog dijaloga javnog i privatnog sektora su:

- Posvećenost Vlade CG za uspostavljanjem i održavanjem dijaloga sa MSP sektorom;
- Kompetentnost predstavnika MSP sektora
- Nezavisnost u radu i profesionalna podrška kompetentnog sekretarijata
- Otvorenost u radu za stručnu javnost i medije
- Promocija rezultata dijaloga

Društvena odgovornost preduzeća je koncept u kome preduzeća preuzimaju odgovornost za uticaj svojih aktivnosti na potrošače, dobavljače, zaposlene, društvenu zajednicu i životnu sredinu u svim aspektima. Preduzeća su ranije imala samo ekonomsku odgovornost, dok u savremenim uslovima preuzimaju odgovornost za razvoj ukupne društvene zajednice. Ovaj koncept predstavlja jedan od osnovnih načina sprovođenja principa i standarda održivog razvoja, a sve je veći trend uključivanja MSP u ove tokove. U Crnoj Gori, ovaj proces je u začetku, a Direkcija za razvoj MSP, zajedno sa UPCG i CRNVO uključena je u realizaciju projekta „CSR and GLOBAL COMPACT“.

Uspješno sprovođenje politike MSP je nemoguće zamisliti bez *praćenja performansi poslovanja sektora MSP* i njihovog učešća u ukupnom ekonomskom razvoju. U tom smislu je neophodno uspostavljanje pouzdanih statističkih podataka koji će omogućiti poređenje rezultata MSP sa drugim zemljama, a u skladu sa EUROSTAT.

Istovremeno, da bi se ostvarili utvrđeni prioriteti neophodna je snažna *promocija preduzetništva* kojom bi se različiti instrumenti sprovođenja politike MSP približili i bili prihvaćeni od strane MSP. Takođe, sastavni dio čini i promocija onih MSP koji su ostvarili najveće uspjehe i ostvarili najznačajnije doprinose razvoju društva u cjelini. Poseban aspekt promocije preduzetništva će se odnositi na razvoj ženskog preduzetništva kao i preduzetništva mladih.

Imajući sve ovo u vidu Strategija u okviru trećeg **Strateškog cilja definiše sljedeće operativne ciljeve:**

- *Zaokruživanje potrebne institucionalne podrške razvoju MSP*
- *Edukacija i savjetodavne usluge za MSP*
- *Jačanje inovativnosti MSP*
- *Podsticanje izvoza MSP*
- *Dijalog i partnerstvo javnog i privatnog sektora*
- *Statističko praćenje i promocija MSP i preduzetništva*

3.4. Strateški cilj 4: Podrška početnicima u biznisu – start up

Vrlo specifičan i izuzetno značajan segment razvoja MSP sektora, predstavljaju potencijalni preduzetnici. U Crnoj Gori je uspostavljan trend stvaranja novih preduzeća koja generišu tražnju za različitim vidovima odgovarajuće finansijske i nefinansijske podrške. Istovremeno, Crnu Goru karakteriše strukturna nezaposlenost, nepovoljna starosna i kvalifikaciona struktura. Zbog toga je neophodno preduzeti mjere podrške, koje će omogućiti mladima koji su nezaposleni, kao i onima koji su ostali bez posla, povećanje kompetencija i konkurentnosti kako bi se omogućila njihova reintegracija u ekonomske tokove, kroz započinjanje sopstvenog biznisa ili kroz kreiranje novih radnih mjesta.

Nefinansijska podrška, koja se realizuje kroz *aktivnosti Direkcije za razvoj MSP i mreže biznis centara*, je usmjerena na različite vrste savjetodavnih usluga i treninga koji trebaju omogućiti potencijalnim preduzetnicim sticanje neophodnih znanja za započinjanje biznisa. Pored toga, neophodno je razviti poseban program savjetodavnih usluga/mentoringa start-up firmama u prve dvije godine poslovanja, kako bi se povećala stopa opstanka. Pružanje usluga bi bilo besplatno ili uz subvencionirano pokriće troškova za firme.

Takođe, preko ZZZCG, potencijalnim preduzetnicima je na raspolaganju značajna nefinansijska podrška za započinjanje biznisa. Edukacijom nezaposlenih lica, ZZZCG obezbjeđuje nadogradnju preduzetničke sposobnosti potencijalnih preduzetnika, koje im omogućava uspješnije tržišno ponašanje u svakodnevnim poslovnim aktivnostima.

To se posebno odnosi na realizaciju *projekta Virtuelna preduzeća*. Obuka u virtuelnom preduzeću je osmišljena kao vrlo efikasan model učenja kroz rad, gdje polaznici, zajedno sa mentorima, simuliraju radni proces, od osnivanja samog preduzeća, izrade biznis plana, zapošljavanja, do formiranja neophodnih službi unutar preduzeća.

Neophodan segment politike podrške započinjanja biznisa predstavlja *razvoj inkubator centara*. Prema OECD-u i njegovom Forumu za preduzetništvo i razvoj preduzeća, poslovni inkubatori se definišu kao posebni objekti sa namjenom da se novim preduzećima u razvoju, obezbijedi poslovni prostor, infrastruktura, sveobuhvatan dijapazon usluga i pogodnosti, tako da mogu da unaprijede sposobnost poslovanja tokom ranog perioda razvoja. Preduzeća borave u inkubatoru u prosjeku 2,5 do 3 godine, i prolaze kroz sljedeće faze:

1. period pre-inkubacije za registrovanje i osnivanje preduzeća
2. period inkubacije za rast i razvoj unutar inkubatora
3. period post-inkubacije za praćenje i podršku preduzećima koja su napustila inkubator.

Inkubatori su po pravilu u funkciji regionalnog, lokalnog ekonomskog razvoja i stvaranja novih radnih mjesta. Njihova naglašena socio-ekonomska funkcija uslovljava njihov, po pravilu neprofitni karakter, što znači da u njihovom osnivanju i radu važnu ulogu moraju da imaju nacionalne i lokalne vlasti i javni sektor. Poslovni inkubatori ponekad imaju jače naglašenu socijalnu komponentu jer se često koriste kao instrument za podršku razvoju preduzetništva određenih društvenih grupa, poput žena-preduzetnika ili mčadih itd.

U Crnoj Gori su aktivna dva *inkubator centra* (Podgorica, Bar) sa ukupno 23 stanara. Inkubator centri su svojim stanarima obezbijedili različite vrste obuka, savjetodavnih usluga pri registraciji i vođenju biznisa, mentorstvo, IT podršku, kao i niže troškove poslovnog prostora. Najveći broj stanara se nalazi u periodu inkubacije i neophodno im je obezbijediti više oblike podrške kako bi dostigli nivo razvoja u kome mogu da napuste inkubator. Na taj način bi se omogućila realizacija post-inkubacione podrške, a novim stanarima podrška u okviru najranije faze razvoja, odnosno pre-inkubacije. Takođe, neophodno je realizovati snažnu promociju partnerstva javnog i privatnog sektora, posebno kroz završetak procesa osnivanja inkubator centra u Beranama, kao modela samoodrživosti.

Pored nefinansijske podrške, izražena je potreba i za obezbjeđenjem potrebnih finansijskih sredstava za započinjanje biznisa. Banke nijesu zainteresovane, zbog velikog rizika, da uspostavljaju saradnju sa novim, nepoznatim klijentima jer je to preveliki rizik i trošak za male iznose sredstava. Takođe, postoje i zakonska ograničenja koja sputavaju banke u kreditiranju klijenata bez kreditnog historijata. U NVO sektoru postoje mikrofinansijske institucije koje podržavaju start up, ali ta sredstva nijesu uvijek dostupna i pristupačna.

Na taj način, preduzetnici u najvećoj mjeri finansiraju započinjanje biznisa iz sopstvenih sredstava, uz podršku ZZZCG koji obezbjeđuje minimalna sredstva za nezaposlene koji započnu svoj posao i to u iznosu od 5.000 € po novootvorenom radnom mjestu, uz maksimalni iznos kredita 15.000 € za 3 novootvorena radna mjesta. IRFCG je uveo novu kreditnu liniju za Start up preduzeća i preduzetnike.

Postojeći sistem podrške zahtijeva dalje jačanje i unaprjeđenje politike podrške razvoja start-up-a kroz pojednostavljenje i pojeftinjenje registracije biznisa, razvoj novih vidova nefinansijske podrške kombinovane sa finansijskim instrumentima, koji će omogućiti da što veći broj novosnovanih biznisa preživi prve godine poslovanja.

Imajući sve ovo u vidu Strategija u okviru četvrtog **Strateškog cilja definiše sljedeće operativne ciljeve:**

- *Jačanje institucionalne infrastrukture za podršku započinjanja biznisa*
- *Unaprjeđenje kvaliteta i dostupnosti finansijske podrške*
- *Unaprjeđenje kvaliteta i dostupnosti nefinansijske podrške*

4. PROCES REALIZACIJE STRATEGIJE

4.1. Koordinacija

U cilju kvalitetnije izrade i praćenja realizacije Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015. godine, od strane Ministarstva ekonomije formiran je *Koordinacioni tim za izradu i implementaciju Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015*, čiji je zadatak da rukovodi, organizuje i koordinira cjelokupnim procesom. Koordinacioni tim ima zadatak da priprema informacije i mišljenja, definiše strateške pravce i zadatke, utvrđuje prioritete, dinamiku i rokove realizacije, ocjenjuje postignute rezultate.

Članovi Koordinacionog tima, osim predstavnika Ministarstva ekonomije i Direkcije za razvoj MSP, su predstavnici PKCG, UPCG, IRFCG, ZZZCG, MBA, ZO, GIZ, EK, UNDP i USAID. Na taj način se, kroz transparentan proces dijaloga i partnerstva, ostvaruje sinergija i dobija osnov za realizaciju pojedinačnih projekata podrške unaprjeđenju preduzetništva, konkurentnosti i inovativnosti MSP. Radi efikasnijeg obavljanja aktivnosti Koordinacionog tima, formirani su stalni ili povremeni radni timovi, u koje su bili uključeni predstavnici drugih ministarstava i institucija, MSP sektora, NVO sektora i stručne javnosti. U procesu kreiranja Strategije, pružena je stručna i organizaciona podrška od strane GIZ i EK.

Metodologija izrade Strategije je obuhvatila istraživanje i analizu relevantnih podataka i dokumenata, javne konsultacije javnog, privatnog i NVO sektora, individualna usaglašavanja sa predstavnicima resornih institucija, pojedinačnih MSP i njihovih poslovnih udruženja, kao i predstavnika ključnih međunarodnih organizacija.

Istovremeno, osnivanjem *Savjeta za podsticanje konkurentnost na mikro nivou* doprinosi se unaprjeđenju podrške MSP, povećanjem konkurentnosti preduzeća i valorizovanjem njihovih inovativnih i izvoznih potencijala.

Obimnost i sveobuhvatnost politike MSP i njen značaj i uticaj na ukupni ekonomski razvoj, zahtijeva preduzimanje neophodnih aktivnosti na uspostavljanju sinergije u radu Savjeta za konkurentnost i Koordinacionog tima, a u kasnijem periodu i prerastanje ova dva tijela u *Nacionalni Savjet za MSP/konkurentnost*, kao stalnog tijela Vlade CG. Na taj način bi se obezbijedilo jačanje institucionalnih kapaciteta za efikasno sprovođenje Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015, jačanje koordinacije resornih institucija na sprovođenju ostalih strateških razvojnih dokumenata koji utiču na razvoj MSP, odgovarajući pristup u sprovođenju principa SBA i stvorili uslovi za jačanje dijaloga javnog i MSP sektora. Istovremeno, neophodno je preduzeti i aktivnosti na daljem jačanju Direkcije za razvoj MSP, njenom neophodnom restrukturiranju i repozicioniranju kao ključne institucije koja obezbjeđuje direktnu i indirektnu sveobuhvatnu podršku MSP, ali kao i institucije odgovorne za uspostavljanje efikasnog procesa definisanja i realizacije politike MSP, posebno u procesu pridruživanja Crne Gore EU.

Donatorska podrška predstavlja jedan od stubova efikasne realizacije politike razvoja sektora MSP. U tom cilju, veoma je važno nastaviti sa daljim razvojem partnerskih odnosa sa donatorima i nastojati da se realizacijom projekata ostvare efekti koji su u funkciji systemske reforme podrške MSP i približavanja EU. Takođe, neophodno je obezbijediti efikasnu koordinaciju različitih donatorskih projekata, kako bi se obezbijedila puna efikasnost i izbjeglo preklapanje u pojedinim aktivnostima.

4.2. Monitoring

Proces *realizacije* Strategije je vezan za ostvarivanje Okvirnog akcionog plana 2011-2015, kroz godišnje akcijske planove. Godišnje Akcijske planove usvaja Koordinacioni tim. Direkcija za razvoj MSP će kvartalno pratiti njegovo ostvarivanje i kvartalno izvještaje će dostavljati Koordinacionom timu, kako bi se obezbijedila potpuna posvećenost svih ključnih činilaca na ostvarivanju strateških ciljeva Strategije. Koordinacioni tim će jednom godišnje podnositi izvještaj o implementaciji Strategije Vladi CG radi informisanja i sagledavanja ostvarenih efekata politike razvoja MSP. Na tim osnovama bi se, po potrebi, predlagale i sprovodile korektivne mjere kako bi se na najefikasniji način obezbijedilo sprovođenje politike MSP. *Finansiranje* Strategije biće obezbijeđeno, na osnovu godišnjih akcionih planova, iz budžeta javnih institucija, donatora, kao i sredstava poslovnih udruženja na projektnom principu. U okviru procesa pridruživanja EU i obaveze *sprovođenja principa SBA*, Direkcija za razvoj MSP će uraditi godišnji Izvještaj o uticaju sprovođenja Strategije na sprovođenje principa SBA. Na taj način će biti omogućeno da se utvrdi napredak Crne Gore u usklađivanju sa MSP politikom u EU, kao i poređenje sa ostvarenjem u okviru Zapadnog Balkana.

4.3. Statističko praćenje i istraživanje MSP

Kvalitetni, pouzdani i ažurni statistički podaci, usklađeni sa metodologijom i standardima EUROSTAT i OECD, su preduslov za efikasno makroekonomsko upravljanje, sagledavanje i ocjenu uspješnosti ostvarenih efekata kreiranih i sprovedenih mjera podrške sektoru MSP.

Imajući u vidu definisane kvantifikovane rezultate Strategije, mora se napomenuti, da u ovom trenutku statistika Crne Gore ne raspolaže pouzdanim podacima na osnovu kojih bi se mogla pratiti ostvarenost svih rezultata. Kreatori MSP politike su svjesni nedostatka preciznih, blagovremenih i kvalitetnih podataka o MSP sektoru u Crnoj Gori, te je stoga neophodno preduzeti aktivnosti za njihovim poboljšanjem.

U tom cilju, potrebno je i da se identifikuju i procijene postojeći podaci iz svih izvora i da se definiše kako se mogu transformisati u indikatore ostvarenosti ciljeva i rezultata politike razvoja MSP. Usaglašavanje metodologije i povezivanje podataka koji su relevantni za istraživanje i analizu razvoja MSP, kao i kontinuirano unaprjeđenje statističkog praćenja i istraživanja ovog sektora neophodno je da bude usklađeno sa standardima EUROSTAT i OECD.

Posebno je važna uloga Monstat u sprovođenju ovih aktivnosti.

Istovremeno, objavljiivaće se godišnji *Izvještaj o stanju MSP* sa svim neophodnim zvaničnim statističkim podacima i istraživanjima vezanih za stanje i razvoj MSP sektora i analizi politike MSP. Istovremeno, radiće se godišnje *istraživanje "Poslovna klima u sektoru MSP"*, kao nezavisan pogled MSP na politiku i njene efekte na poslovanje MSP.

5. PLAN IMPLEMENTACIJE – OKVIRNI AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE RAZVOJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA 2011 – 2015

STRATEŠKI CILJ 1. POBOLJŠANJE POSLOVNOG OKRUŽENJA

1.1.1.	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
Operativni cilj: Sveobuhvatna reforma propisa – „Giljotina propisa“					
<i>Zadatak: Uspostavljanje pravnog ambijenta u skladu sa potrebama i mogućnostima MSP</i>					
1.1.1	Analiza postojećih propisa	Popisane administrativne procedure Utvrdeni prijedlozi za izmjenu pravne regulative	Web portal Vlade CG www.gov.me	Savjet za regulatornu reformu i unaprjeđenje poslovnog ambijenta i Operativni tim za regulatornu reformu USAID	2011
1.1.2	Stavljanje van snage odnosno izmjena propisa	Stavljeno van snage/izmijenjeno % propisa	Objavljene odluke u Službenom listu CG za propise koji se stavljaju van snage odnosno mijenjaju	Savjet za regulatornu reformu i unaprjeđenje poslovnog ambijenta i Operativni tim za regulatornu reformu USAID	2011
1.1.3	Formiranje elektronskog registra propisa	Elektronski registar svih propisa u Crnoj Gori	Postavljen registar na web portalu Vlade CG www.gov.me	Savjet za regulatornu reformu i unaprjeđenje poslovnog ambijenta i MID USAID	2011
1.1.4	Reforma inspeksijskog sistema	Integrirane inspeksijske službe u jedan državni organ	Novi Zakon o inspeksijskom poslovanju u Službenom listu CG	Vlada CG USAID	2011-2012
1.1.5	Izmjena Zakona o opštem upravnom postupku-ZOUP	Usvojene izmjene i dopune Zakona o opštem upravnom postupku	Objavljena Izmjena i dopuna Zakona o opštem upravnom postupku u Službenom listu CG	Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave	2011

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
1.2	Operativni cilj: Stvaranje povoljnijeg poslovnog okruženja			
	<i>Zadatak: Jačanje konkurentnosti privrede</i> preduzimanjem aktivnosti koje su u skladu sa kriterijumima definisanim Izvještajem Svjetske banke Doing Business			
1.2.1	Izdavanje građevinske dozvole: -Postavljanje planskih dokumenata na internet; -Reforma postupka licenciranja u proceduri izdavanja građevinske dozvole;	Skracena i pojednostavljena procedura izdavanja građevinske dozvole; Smanjeni troškovi	Rang u Izvještaju SB www.doingbusiness.org - web stranica resornog ministarstva; - web stranice jedinica lokalnih samouprava	2011 Ministarstvo finansija, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine USAID
1.2.2	Otpočinjanje biznisa: - Integrisanje dostavljanja registracionih informacija u jedan interfejs - One stop shop za registraciju preduzeća kod PU; (navedena aktivnost je nastavak objedinjavanja postupaka registracije kod <i>Fonda PIO, ZZZCG, Fonda zdravstva i PU</i>)	Uspostavljanje one stop shop-a za registraciju preduzeća; Skraceno vrijeme potrebno za registraciju Smanjeni troškovi registracije	Rang u Izvještaju SB www.doingbusiness.org www.mf.gov.me/ministarstvo	2011 Ministarstvo finansija i Ministarstvo ekonomije USAID
1.2.3	Zatvaranje biznisa: -Unaprijeđenje procedure zatvaranja biznisa -Usvajanje Prijedloga Zakona o stečaju;	Pojednostavljena i skraćena procedura, smanjeni troškovi zatvaranja biznisa Unaprijeđeni stečajni postupak	Rang u Izvještaju SB: www.doingbusiness.org	2011 Ministarstvo ekonomije USAID
1.2.4	Izvršenje ugovora: -Izrada i sprovođenje novog Zakona o izvršnom postupku;	Unaprijeđena procedura sprovođenja izvršnog postupka	Rang u Izvještaju SB: www.doingbusiness.org	2011 Ministarstvo pravde i Ministarstvo finansija USAID

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
1.2.5 Dobijanje kredita: -jačanje kapaciteta kreditnog registara kod Centralne banke Crne Gore;	Rang u Doing Business izvještaju;	Rang u Izvještaju SB: www.doingbusiness.org	Ministarstvo finansija i CBCG USAID	2011
1.2.6 Zaštita investitora: -Izrada i sprovođenje novog Zakona o stranim ulaganjima;	Rang u Doing Business izvještaju; Povećanje stranih investicija;	Rang u Izvještaju SB: www.doingbusiness.org	Ministarstvo ekonomije USAID	2011
1.2.7 Registrovanje imovine: -jačanje kapaciteta katastra nepokretnosti u okviru LAMP projekta sa Svjetskom bankom;	Jednostavna i jeftina procedura	Rang u Izvještaju SB: www.doingbusiness.org	Ministarstvo finansija i Uprava za nekretnine USAID	2011
1.2.8 Plaćanje poreza: -objedinjena naplata poreza i doprinosa;	Olakšano plaćanje poreza i doprinosa; Uvedena mogućnost elektronske komunikacije	Rang u Izvještaju SB: www.doingbusiness.org	Ministarstvo finansija i PU	2011
1.2.9 Prekogranična trgovina: - Pripremiti detaljno mapiranje procedura za uvoz i izvoz;	Rast prekogranične trgovine;	Rang u Izvještaju SB: www.doingbusiness.org www.mf.gov.me/ministarstvo	Ministarstvo finansija i UC PKCG	2011
1.2.10 Zapošljavanje radnika: - Pojednostavljenje procedure zapošljavanja stranaca, usljed pribavljanja dozvola za rad stranaca - Izmjene Zakona o zapošljavanju i radu stranaca;	Broj registrovanih stranih radnika; Olakšano zapošljavanje strane radne snage;	Objavljeni Zakon o zapošljavanju i radu stranaca	Ministarstvo finansija i MRSS PKCG	2011

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
1.3	Operativni cilj: Procjena regulatornih efekata na poslovanje MSP- RIA			
	<i>Zadatak: Uspostavljanje sistema analize efekata propisa na poslovanje MSP</i>			
1.3.1	Prilagođavanje pravnog okvira za uspostavljanje procjene uticaja regulative (RIA); Broj analiziranih propisa	www.mf.gov.me/ministarstvo/ ;	Ministarstvo finansija USAID	2011
1.3.2	Izrada upustva i metodologije za procjenu uticaja regulative;	www.mf.gov.me/ministarstvo	Ministarstvo finansija USAID	2011
1.3.3	Organizovanje obuke za državne službenike;	sertifikati službenicima po završenoj obuci	Ministarstvo finansija USAID	2011
1.3.4	Sprovođenje tri potpune pilot procjene uticaja regulative, posebno na poslovanje MSP;	uputstva i preporuke za propise koji će biti obuhvaćeni RIA;	Ministarstvo finansija USAID	2011

STRATEŠKI CILJ 2. JAČANJE FINANSIJSKE PODRŠKE

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
2.1.	Operativni cilj: Pобољшanje pristupa i dostupnosti kreditima i jačanje kapaciteta MSP za upravljanje finansijama				
	<i>Zadatak: Uspostavljanje finansijske ponude u skladu sa traženjom MSP sektora</i>				
2.1.1.	Realizovanje kreditne linije za manje razvijena područja	Broj preduzeća koji su dobili kredite Povoljniji kreditni uslovi	Godišnji Izvještaj IRFCG	IRFCG	2011-2013
2.1.2.	Realizovanje posebnih kreditnih linija (energetska efikasnost, inovativnost)	Broj MSP koji su dobili kredite	Godišnji Izvještaj IRFCG (baza podataka kreditnih institucija)	IRFCG	2011-2013
2.1.3.	Realizacija kreditnih linija za kratkoročnu podršku-faktoring	Broj preduzeća koji su dobili kredite	Godišnji Izvještaj IRFCG	IRFCG	2011-2013
2.1.4	Uspostavljanje mikrofondova	Broj MSP podržano kroz mikro-zajimove	Otvoreno (broj) mikrofondova Godišnji Izvještaj IRFCG	IRFCG	2011-2013
2.1.5	Uspostavljanje instrumenta za osiguranje izvoza MSP	Broj podržanih MSP	Izvještaj IRFCG	IRFCG	2013 ' 2015
2.1.6	Podizanje znanja i vještina MSP za upravljanje finansijama	Broj treninga i broj polaznika	Izvještaj o realizovanim treninzima	Direkcija za razvoj MSP, IRFCG, PKCG, ZZZCG	2011 - 2015
2.2	Operativni cilj: Uspostavljanje sistema izdavanja kreditnih garancija				
	<i>Zadatak: Olakšavanje pristupa kreditima</i>				
2.2.1	Kreiranje modela garancija (garantnih šema)	Broj preduzeća podržano kroz garancije Smanjen potrebni kolateral i/ili kamatna stopa	Osnovan garantni fond/kreirana garantna šema Godišnji Izvještaj IRFCG-a	IRFCG	2011-2013
2.2.2	Ispitati mogućnost za uspostavljanje novih finansijskih instrumenata-venture capital, biznis anđeli	Utvrđena mogućnost uspostavljanja	Urađen izvještaj o mogućnostima i potrebama	Direkcija za razvoj MSP IRFCG	2011-2012

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
2.3	Operativni cilj: Poboljšanje dostupnosti grantovima			
	<i>Zadatak: Jačanje poslovanja MSP kroz smanjenje troškova korištenja eksternih usluga</i>			
2.3.1	Utvrdene i realizovane grant šeme za refundaciju troškova	Broj preduzeća podržano kroz grant šeme	Direkcija za razvoj MSP	2011-2015
2.4	Operativni cilj: Olakšavanje pristupa kreditima kreiranjem podsticajnog regulatornog okvira			
	<i>Zadatak: kreiranje podsticajnih mjera koje omogućavaju povoljniju kreditnu politiku banaka i MFI</i>			
2.4.1	Kreiranje podsticajnog regulatornog okvira u funkciji povoljnijeg pristupa kreditima	Broj uvedenih propisa /regulativa	Propis/Uredba Izvještaji CBCG Izvještaji Ministarstva finansija	2011-2015
2.5	Operativni cilj: Podsticanje korišćenja raspoloživih CIP/EIP finansijskih instrumenata			
	<i>Zadatak: Kreiranje novih i jačanje postojećih finansijskih instrumenata</i>			
2.5.1	Uspostavljanje direktne saradnje nadležnih institucija sa evropskim finansijskim institucijama	Uspostavljeni novi finansijski instrumenti kroz saradnju u okviru EIP	Izvještaj IRFCG i Ministarstva ekonomije	2011-2013
			Ministarstvo ekonomije IRFCG BESRE	

STRATEŠKI CILJ 3. JAČANJE KONKURENTNOSTI MSP I PROMOCIJA PREDUZETNIŠTVA

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.1.	Operativni cilj: Zaokruživanje potrebne institucionalne podrške razvoju MSP			
	<i>Zadatak:</i> Unaprjeđenje lokalnih/regionalnih biznis centara			
3.1.1.1	<p>Reorganizovani postojeći centri Pokrivenost cjelokupne teritorije Model samoodrživosti predložen i stvoreni uslovi za početak implementacije</p>	Ugovori o saradnji potpisani (javno-privatno partnerstvo)	Direkcija za razvoj MSP, PKCG ZZZCG Opštine Lokalni partneri	2011-2015
3.1.1.2	<p>Uspostavljen minimalni nivo usluga koje pružaju RBC Stvorena mreža stručnih konsultanata iz pojedinih oblasti</p>	Polugodišnji i godišnji izvještaj	Direkcija za razvoj MSP PKCG ZZZCG BESRE projekat	2011-2015
3.1.1.3	<p>Uspješna komunikacija među centrima Razmjenjena primjera dobre prakse</p>	Instalirana mreža/intranet u svim centrima	Direkcija za razvoj MSP PKCG BESRE projekat	2011 - 2015
3.1.1.4	<p>Uspješna saradnja sa lokalnim/nacionalnim institucijama</p>	Potpisani sporazumi sa lokalnim/nacionalnim institucijama	Direkcija za razvoj MSP PKCG ZZZCG Centri Opštine	2011 - 2015
3.1.1.5	<p>Povećan broj klijenata Povećana svijest o postojanju centara i usluga koje pružaju</p>	Štampan promotivni materijal (brošure, priručnici) gostovanje na TV, radiju reklame	Direkcija za razvoj MSP PKCG ZZZCG Centri	2011 - 2015

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.1.1.6	Uspostavljanje jedinstvenog online MSP portala	Povećan broj klijenata	www. Direkcija za razvoj MSP PKCG	2011-2015
<i>Zadatak: Razvoj tehnoloških parkova</i>				
3.1.2.1	Analizirati mogućnosti za uspostavljanje tehnoloških parkova	Urađeno istraživanje o mogućnostima za uspostavljanje tehn. parkova Ostvarena saradnja sa međunarodnim partnerima/tehn. parkovima iz regiona i šire	Studija izvodljivosti Direkcija za razvoj MSP MPIN ISSP Univerzitet	2014
3.1.2.2	Pojačati promotivne aktivnosti na formiranju tehnoloških parkova	Identifikovan potencijalni tehnološki park -Povećana svijest o potrebi i koristi tehnološkog parka	Popisani Sporazumi o saradnji na formiranju tehnološkog parka Anketa - Povećan broj zainteresovanih preduzeća za uključanjem u tehn. park	2014
<i>Zadatak: Internacionalizacija MSP i jačanje uloge i aktivnosti EIIC</i>				
3.1.3.1	Promocija mreže u medijima, distribucijom promotivnih materijala, organizacijom promotivnih skupova, distribucijom elektronskog i štampanog newsletter-a	Broj objavljenih članaka /medijskih objavivanja Broj informativnih brošura i drugih promotivnih materijala Broj promovisanih lokalnih i regionalnih događaja Broj distribuiranih elektronskih i štampanih newsletter-a	www.euroinfo.me Izveštaj EIICM Press clipping Štampane brošure i promotivni materijal Spisak učesnika Izveštaj EIICM Štampana verzija newsletter-a	2011-2013
3.1.3.2	Unaprijeđenje Web sajt-a projekta	Broj posjetilaca web sajta Dnevno ažuriran postojeći Web sajt projekta, % registrovano novih klijenata	www.euroinfo.me Izveštaj EIICM	2011-2013

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.1.3.3 Savjetovanje o EU temama u cilju dobijanja povratnih informacija	Napravljena MSP baza upita o EU temama Broj informativnih upita i povratnih informacija Broj primjera dobre prakse	Baza upita Izveštaj o pruženim informacijama Izveštaj o slučajevima dobre prakse	EIIICM PKCG	2011-2013
3.1.3.4 Razvoj mreže klijenata	Sačinjena baza klijenata mreže, poslovni profili i upiti Broj klijenata/profila i upita u bazi Broj tehnoloških ponuda/zahjeva	Baza upita Izveštaj EIIICM	EIIICM PKCG	2011-2013
3.1.3.5 Unaprijeđenje inovativnih potencijala MSP	Diseminacija informacija vezano za inovacije, prava intelektualne svojine i finansiranja i ostalih usluga	Štampani i elektronski newsletter, štampani mediji u kojima su članci objavljeni	EIIICM PKCG	2011-2013
3.1.3.6 Organizacija poslovnih misija preduzeća i posredničkih manifestacija	Broj preduzeća/učesnika na manifestacijama u zemlji i inostranstvu na posredničkim manifestacijama Učešće crnogorskih preduzeća u poslovnim misijama preduzeća	Izveštaji EIIICM Spisak/slike preduzeća učesnika sajma ili manifestacije, poslovne misije	EIIICM PKCG	2011-2013
3.1.3.7 Obezbeđivanje informacija o novim uslugama po mjeri klijenata	Broj informisanih preduzeća putem posjeta web sajtu, slanjem biltena, elektronskih i štampanih novina, o novim uslugama	web sajt, spisak adresa na koje je bilten distribuiran, baza upita Izveštaj EIIICM	EIIICM PKCG	2011-2013
3.1.3.8 Prikupljanje ponuda za partnerstvo	Broj objavljenih i distribuiranih inostranih biznis profila uvrštenih u BCD bazu Broj primljenih i distribuiranih domaćih biznis profila uvrštenih u BCD bazu	Baza BCD profila Izveštaj EIIICM	EIIICM PKCG	2011-2013

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.2.	Operativni cilj: Edukacija i savjetodavne usluge za MSP			
	<i>Zadatak: Jačanje preduzetništva u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju</i>			
3.2.1.1	Integracija ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja	Izrada strategije/akcionog plana unaprjeđenja ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja Broj/procent fakulteta koje imaju predmet preduzetništvo u obrazovnim programima Broj/procent učenika i studenata koji pohađaju nastavu iz preduzetništva Broj/procent sprovedenih obuka za nastavnike Broj/procent obučenih nastavnika	Strategija unaprjeđenja ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja Nastavni programi Godišnji izvještaji MPIN i CSO SBA GEM	2011-2015 (2013)
3.2.1.2	Integracija koncepta preduzeća za vježbu za učenike i studente	Broj učeničkih /studentskih preduzeća Broj učenika/studenta uključenih u preduzeća Broj sprovedenih obuka za nastavnike Broj obučenih nastavnika	Nastavni programi Godišnji izvještaji MiPN i CSO SBA	2011
3.2.1.3	Osnivanje tehnoloških parkova i biznis inkubatora pri visokoškolskim ustanovama	Broj start up preduzeća u inkubatoru	Godišnji izvještaji ... SBA GEM	2011-2015
3.2.1.4	Podsticati saradnju inistitucija formalnog obrazovanja sa privredom	Broj uspostavljenih veza škola/fakultetskih jedinica sa MSP Promotivne kampanje, radionice, štampani materijal	MPIN PKCG Direkcija za razvoj MSP UPCG MBA	2011-2015
3.2.1.5	Promocija preduzetništva u formalnom obrazovanju	Sajmovi, takmičenja, radionice, seminari, konferencije/objavljeni članci	Godišnji izvještaji Brošure, MSP	2011-

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
	<i>Zadatak: Jačanje programa obuke i treninga</i>				
3.2.2.1	Razvoj mreže organizatora preduzetničkog osposobljavanja odraslih u svim opštinama u Crnoj Gori	Obučeni treneri za preduzetničko osposobljavanje	Izveštaji Centra za stručno obrazovanje/ZZZCG	CSO ZZCG	2011-2015
3.2.2.2	Uspostavljanje sistema za sprovođenje analize potreba za obukom u MSP	Razvijeni instrumenti (upitnici) za prikupljanje i sistem za upravljanje podacima Sprovedena analiza potreba za osposobljavanjem u malim preduzećima	Izveštaji UPCCG/ZZZCG analize PKCG	UPCG ZZZCG	2011-
3.2.2.3	Izraditi standardni set usluga prema potrebama MSP	Izrađen standardni set usluga prema potrebama MSP Izrađen web portal radi informisanja o mogućnostima za razvoj	Priručnik sa setom usluga Broj posjeta portalu	CSO UPCG Direkcija za razvoj MSP ZZZCG PKCG	2011
3.2.2.4	Akreditacija pružaoca poslovnih usluga radi osiguranja kvaliteta	Formirana baza akreditovanih pružaoca poslovnih usluga	Baza podataka	PKCG	2011-2015
3.2.2.5	Promocija i realizacija obuka	Medijska kampanja, Broj održanih treninga Broj polaznika obuka	Izveštaji Štampani mediji	PKCG Direkcija za razvoj MSP ZZZCG UPCG	

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.2.2.6	Implementacija Nacionalnog okvira kvalifikacija	Vrednovanje neformalnog učenja, unaprijeđenje ključnih kompetencija, osnivanje Savjeta, Sektorske komisije,	Izvjешtaji, web portal	MPIN CSO	2011-
3.2.2.7	Osnivanje Fonda za obrazovanje odraslih	Uspostavljanje sistema praćenja obrazovanja odraslih, broj podržanih projekata Broj pružaoaca obuke, broj korisnika obuke, efikasno korištenje sredstava.	Izvjешtaji	MPIN CSO	2012-
3.3	Operativni cilj: Jačanje inovativnosti MSP				
<i>Zadatak: Povećanje ulaganja u istraživanje i razvoj u MSP</i>					
3.3.1.1	Izraditi programe za sufinansiranje istraživačkih i razvojnih projekata u kojima je obavezno učešće MSP	Izradjen program i obezbijedjena finansijska sredstva	Broj programa i realizovanih projekata Iznos odobrenih i realizovanih sredstava	MPIN Ministarstvo ekonomije Direkcija za razvoj MSP IRFCG PKCG	2013
3.3.1.2	Uvođenje poreskih olakšica za MSP koja ulažu u istraživanje i razvoj u strateškim sektorima	Idejni projekat i plan Nova zakonska rješenja za poreske podsticaje	Broj MSP na koji se olakšice odnose Iznos oslobođenih sredstava	Direkcija za razvoj MSP MPIN Ministarstvo finansija	2012
3.3.1.3	Javna kampanja podizanja svijesti o istraživanju i inovacijama u MSP	Program	Broj promotivnih aktivnosti i broj promotivnih materijala	Direkcija za razvoj MSP MPIN	2011-2015
3.3.1.4	Urediti statističko praćenje istraživačkih i razvojnih aktivnosti u MSP	Uspostavljeni pouzdani statistički podaci	Istraživanje o inovativnim MSP	MONSTAT MPIN Direkcija za razvoj MSP	2011-2013

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.3.1.5	Stimulisanje učešća MSP u međunarodnim programima za istraživanje i inovacije (FP7/FP8/CIP/EUREKA)	Povećano učešće MSP u (FP7/FP8/CIP/EUREKA) projektima	Broj projekata Broj promotivnih aktivnosti	Direkcija za razvoj MSP MPIN MID ME	2011-2015
	<i>Zadatak: Jačanje veza MSP sa univerzitetima i centrima izvrsnosti</i>				
3.3.2.1	Uvođenje vaučer šema za korišćenje ekspertskih usluga za MSP na domaćim univerzitetima i istraživačkim ustanovama	Broj korisnika Evaluacija programa Preporuke i priprema za sljedeći konkurs	Izveštaj o realizaciji	Direkcija za razvoj MSP IRFCG	2012-2015
3.3.2.2	Program promocije rezultata istraživačkog sektora u Crnoj Gori među domaćim MSP	Utvrđena i realizovana kampanja Broj događaja i prisutnih učesnika	Izveštaj o realizaciji Press clipping	MPIN Direkcija za razvoj MSP PKCG	2012-2015
3.3.2.3	Istraživanje i program promocije preduzetničkih inovativnih potencijala i uspjeha	Objavljeni rezultati istraživanja Izveštaj o realizaciji kampanje Press clipping	Objavljeni rezultati istraživanja Izveštaj o realizaciji kampanje Press clipping	Direkcija za razvoj MSP PKCG	2012-2015
3.3.2.4	Program obaveznog internshipa za doktorante iz Crne Gore u domaćim MSP	Pripremljena i usvojena zakonska regulativa		MPIN Univerziteti, fakulteti	2012-
3.3.2.5	Obuka MSP i istraživačkih ustanova o načinima ugovaranja razvoja novih proizvoda i usluga	Pripremljen projekat	Izveštaj	Direkcija za razvoj MSP MPIN Univerziteti	2012-
3.3.2.6	Analizirati mogućnosti za razvoj inovativnih djelatnosti pri fakultetima	Urađena analiza mogućnosti za uspostavljanje inovativnih djelatnosti (spin-off)	Istraživanje Anketa	Direkcija za razvoj MSP Univerzitet ZZZCG	2012-

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.3.2.7	Studija izvodljivosti za uspostavljanje centara uspješnosti	Urađena studija	Studija usvojena od strane Ministarstva	MPIN Direkcija za razvoj MSP	2011
3.3.2.8	Uključivanje Crne Gore u EUREKA program	Crna Gora član EUREKA	Memorandum o sporazumijevanju		2013
	<u>Zadatak: Jacanje primjene Informaciono- komunikacionih tehnologija</u>				
3.3.3.1.	Podsticati MSP da koriste informaciono komunikacione tehnologije	Broj promotivno-informativnih kampanja i seminara/obuka	Izvjestaji i prezentacije MID	MID EIJCM PKCG	2011-2015
3.3.3.2.	Razvoj e-Government portala	Web portal	www.	MID USAID	2011-2015
3.3.3.3.	Razvoj e-Poslovanje portala	Web portal	www.	MID USAID	2011-2015
3.3.3.4.	Sufinansiranje u nabavci hardvera i softvera (informacionih sistema)	Broj preduzeća koja su implementirala informacione sisteme	Izvjestaji Direkcije za razvoj MSP (Grant šeme)	Direkcija za razvoj MSP	2012-2015
3.4.	Operativni cilj: Podsticanje konkurentnosti i izvoza MSP				
	<i>Zadatak: Dalji razvoj usluga u okviru Tržišno Informativnog Servisa za izvozno orijentisana preduzeća</i>				
3.4.1.1	Primanje i obrada zahtjeva za tržišnim informacijama	Broj zahtjeva	Izvjestaj Direkcije za razvoj MSP	Direkcija za razvoj MSP PKCG	2011-2015
3.4.1.2	Organizacija inicijalnih obuka za preduzeća	Broj obuka	Izvjestaji	Direkcija za razvoj MSP GIZ PKCG	2011-2015
3.4.1.3	Izrada studija istraživanja ciljanih tržišta na osnovu raspoloživih informacija iz baza podataka	Broj studija- godišnje	Web sajt Direkcije za razvoj MSP	Direkcija za razvoj MSP PKCG	2011- 2015

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.4.1.4	Kreiranje web portala/direktorijuma izvoznika	Portal u funkciji Podaci o većini izvoznika u direktorijumu	Web portal	Direkcija za razvoj MSP GIZ PKCG	2011
3.4.1.5	Ažuriranje web portala/direktorijuma izvoznika	Portal u funkciji	Web portal	Direkcija za razvoj MSP GIZ PKCG	2012-2015
	<i>Zadatak: Izrada Izvožno – razvojnog programa za određena ciljna tržišta</i>				
3.4.2.1	Istraživanje o ciljnim tržištima, uslovima, partnerima, institucijama, distributerima	Broj istraživanja godišnje Utvrđen i realizovan program za nastup na ciljano tržište	Izveštaj o istraživanju	Direkcija za razvoj MSP PKCG	2011-2015
3.4.2.2	Organizovanje promotivnih aktivnosti na bazi reciprociteta kao što su poslovni susreti, učešće na sajmovima, misije prodaje, itd.	Broj promotivnih aktivnosti Broj učesnika Broj sklopljenih ugovora	Izveštaji	Direkcija za razvoj MSP PKCG MBA	2011-2015
	<i>Zadatak: Nastavao aktivnosti na organizaciji specijalizovanih sajmova, poslovnih susreta, trgovinskih misija</i>				
3.4.3.1	Organizacija nacionalnih štandova u zemljama regiona i zemljama EU	Broj organizacija godišnje Broj učesnika	Izveštaji Web site	Direkcija za razvoj MSP PKCG MBA UPCG	2011 -2015
3.4.3.2	Organizacija poslovnih susreta u zemlji i inostranstvu	Broj poslovnih susreta godišnje Broj učesnika	Izveštaji	Direkcija za razvoj MSP PKCG MBA UPCG	2011-2015

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.4.3.3 Izrada i razvoj promotivnih materijala za odabrane sektore		Brošure	Direkcija za razvoj MSP PKCG MBA UPCG	2011-2015
<i>Zadatak: Edukacija izvoznika</i>				
3.4.4.1 Organizovanje specijalizovanih treninga programa u oblasti izvoznog poslovanja	Broj trening programa godišnje Broj polaznika	Izveštaj Press clipping	Direkcija za razvoj MSP UPCG PKCG	2011-2015
<i>Zadatak: Jačanje konkurentnosti MSP</i>				
3.4.5.1 Kreiranje dokumenta „Podsticanje konkurentnosti MSP“	Kreirana radna grupa Održani okrugli stolovi- Utvrđene preporuke	Dokument predstavljen javnosti	Direkcija za razvoj MSP Savjet za konkurentnost	2011.
3.4.5.2 Istraživanje „Unutrašnje performanse preduzeća koje utiču na poslovanje“	Kreiran tim za izradu Održani okrugli stolovi- Utvrđene preporuke	Dokument predstavljen javnosti	Direkcija za razvoj MSP GIZ Istraživačka agencija	2011.
3.4.5.3 Jačanje Savjeta za podsticanje konkurentnosti na mikro nivou	Savjet formiran kao nacionalno tijelo Vlade	Rješenje Vlade CG	Ministarstvo ekonomije Direkcija za razvoj MSP	2011
3.4.5.4 Identifikacija nedovoljno korišćenih potencijala Opština CG	Identifikovani neiskorišćeni kapaciteti za podsticanje konkurentnosti MSP na lokalnom nivou	Izveštaji	Direkcija za razvoj MSP	2011

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.4.5.5	Definisanje i realizacija pojedinačnih projekata boljeg korišćenja nedovoljno iskorišćenih kapaciteta na lokalnom nivou	Povećane performanse MSP na lokalnom nivou	Statistički podaci	Direkcija za razvoj MSP Opštine	
3.4.5.6	Promocija značaja uvođenja međunarodnih standarda kvaliteta	Broj promotivnih kampanja Broj obuka Broj polaznika	Izveštaji	Direkcija za razvoj MSP PKCG UPCG	2011-2015
3.4.5.7	Programi podrške uvođenja standarda kvaliteta u MSP	Urađen projekat podrške uvođenju standarda Broj preduzeća koja su uvela standarde	Izveštaji	Direkcija za razvoj MSP	2011-2015
	<i>Zadatak: Unaprijediti potencijal za razvoj klastera u Crnoj Gori</i>				
3.4.6.1	Mapiranje potencijala za razvoj klastera u Crnoj Gori	Urađena analiza mogućnosti za razvoj klastera Ostvarena razmjena iskustava i dobre prakse	Istraživanje Anketa	Direkcija za razvoj MSP ISSP CEED PKCG	2011 - 2013
3.4.6.2	Pojačati promotivne aktivnosti na formiranju klastera	Identifikovan potencijalni klaster Povećana svijest o benefitima koje klaster pruža	Anketa - Povećana zainteresovanost kod lokalnih preduzeća za udruživanjem u klaster Popisani sporazumi o saradnji na formiranju klastera	Direkcija za razvoj MSP PKCG	2011-2013
3.4.6.3	Pojačati aktivnosti na obezbjeđenju međunarodne tehničke i finansijske podrške	Ostvarena saradnja sa međunarodnim institucijama/razvijenim klasterima na konkretnim projektima	Implementacija projekata tehničke i finansijske podrške	Direkcija za razvoj MSP Biznis centri	2011-2015

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.5	Operativni cilj: Dijalog i partnerstvo javnog i privatnog sektora			
	<i>Zadatak: Osnivanje Foruma javnog i MSP sektora</i>			
3.5.1.1	Dizajniranje i razvoj mehanizma za uspostavljanje FPJP, uključujući i njegov Sekretarijat	Osmišljen mehanizam za uspostavljanje FPJP, uključujući njegov Sekretarijat	Direkcija za razvoj MSP BESRE PKCG MBA	2011-2012
3.5.1.2	Razvijanje sistema poslovanja (uključujući izvještavanje i kontrolu) za FPJP	Razvijen sistem poslovanja FPJP	Direkcija za razvoj MSP BESRE PKCG MBA	2012
3.5.1.3	Organizovanje početne radionice koja će povezati potencijalne "core" članove FPJP	Povezani „core“ članovi FPJP	Direkcija za razvoj MSP BESRE	2011
3.5.1.4	Održavanje početnog "kick-off" sastanka FPJP	Održan početni „kick-off“ sastanak FPJP	Zapisnik sa sastanka	2011
3.5.1.5	Organizovanje sastanka FPJP	Utvrđene smjernice za dalje djelovanje FPJP	Direkcija za razvoj MSP BESRE PKCG	2011-2012

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
	<i>Zadatak: Jačanje društvene odgovornosti u preduzećima</i>				
3.5.2.1	Procijeniti nivo društvene odgovornosti MSP u Crnoj Gori	Sprovedena anketa o stanju društvene odgovornosti preduzeća i organizacija u Crnoj Gori	Objavljeni rezultati ankete	Direkcija za razvoj MSP PKCG MBA UPCG UNDP CRNVO	
3.5.2.2	Osmisliti i realizovati kampanju u cilju informisanja i podizanja svijesti MSP o Društvenoj odgovornosti	Osmišljena kampanja Izabrana najodgovornija preduzeća	Održane najmanje tri prezentacije/ seminara godišnje	Direkcija za razvoj MSP PKCG MBA UPCG UNDP CRNVO	2011-2015

Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.6	Operativni cilj: Statističko praćenje i promocija MSP i preduzetništva			
	<i>Zadatak: Unaprijediti statističko praćenje i istraživanja o MSP</i>			
3.6.1.1	Kreirati specifične baze MSP	Formirana baza izvoznih MSP	Formirana baza od najmanje 300 preduzeća	2011-2015-
3.6.1.2	Uspostavljanje pouzdanih statističkih podataka u skladu sa indikatora EUROSTAT	Formirana radna grupa za statističko praćenje MSP Urađena metodologija	Direkcija za razvoj MSP PKCG MBA UPCG Uprava carina MONSTAT	2011-2015
3.6.1.3	Kontinuirano sprovođenje istraživanja o „Poslovnoj klimi za MSP“	Sprovedeno istraživanje	Direkcija za razvoj MSP MONSTAT PU CBCG Koordinacioni tim Savjet za konkurentnost	2011-2015
3.6.1.4	Sprovođenje GEM istraživanja	Podaci o preduzetničkoj aktivnosti u CG	Direkcija za razvoj MSP GIZ Ekonomski fakultet IRFCG Direkcija za razvoj MSP ZZZCG Ministarstvo ekonomije PKCG	2011-2015

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
	<i>Zadatak: Promocija evropskih vrijednosti u razvoju politike MSP i preduzetništva</i>				
3.6.2.1	Sprovođenje principa -SBA	Uključeni principi SBA u MSP politiku Crne Gore Utjecaj SBA na sprovođenje politike MSP	Godišnji izvještaj o sprovođenju SBA	Direkcija za razvoj MSP	2011-2015 Godišnje
3.6.2.2	Organizovanje SME week	Promotivna kampanja, konferencije, radionice, okrugli stolovi Broj učesnika	Izvještaji Press clipping	Direkcija za razvoj MSP/PKCG	2011-2015 Godišnje
3.6.2.3	Nagrada za najboljeg preduzetnika i izvoznika u različitim kategorijama	Medijska promocija, podizanje svijesti o značaju preduzetništva i društvene odgovornosti	Izvještaj Direkcije Web sajt Direkcije	Direkcija za razvoj MSP/PKCG/ZK/MT/MBA	2011-2015 Godišnje
	<i>Zadatak: Podsticanje ženskog preduzetništva</i>				
3.6.3.1	Razviti dodatne programe za podsticanje preduzetništva i samozapošljavanja žena	Postojanje i realizacija dodatnih programa za razvoj ženskog preduzetništva	Povećan broj žena uspješno pohađa programe Povećan broj žena zainteresovan za započinjanje sopstvenog biznisa	Direkcija za razvoj MSP PKCG, ZZZCG APŽ	2011-2015 Godišnje
3.6.3.2	Unaprijediti ulogu poslovnih udruženja žena	Ostvarena bolja komunikacija sa ženama-preduzeticama Definisanje profila žena preduzetnika Formirana baza podataka žena-preduzetnica	Popisani sporazumi o saradnji sa relevantnim institucijama Pouzdana i realna baza podataka	Direkcija za razvoj MSP PKCG, ZZZCG APŽ	2011-2015 godišnje
3.6.3.3	Jačati međusobnu saradnju, kao i saradnju žena preduzetnica sa drugim udruženjima (networking)	Poboljšana komunikacija između žena preduzetnica Poboljšana saradnja sa drugim udruženjima	Popisani sporazumi o saradnji Forum, konferencije, sajmovi	Direkcija za razvoj MSP PKCG ZZZCG APŽ	2011-2015 Godišnje

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
3.6.3.4	Pojačati promotivne aktivnosti	Promovisano žensko preduzetništvo	Održani sajmovi ženskog preduzetništva Štampan materijal (brošure...)	Direkcija za razvoj MSP PKCG, ZZZCG APŽ	2012
3.6.3.5	Sprovesti istraživanje o „stvarnim“ vlasnicama preduzeća	Unaprijeđenje komunikacije među postojećim preduzeticama i njihovo bolje povezivanje uključivanjem u odbore i asocijacije poslovnih žena	Formiranje baze podataka o vlasnicama preduzeća	Direkcija za razvoj MSP APŽ UPCG, PKCG	2011
3.6.3.6	Otvoravanje posebne kreditne linije za postojeće preduzetnice ili start up, a imajući u vidu da žene nijesu vlasnice nekretnina u 90% slučajeva	Povećanje broja preduzeticnica	Izjveštaji	Direkcija za razvoj MSP IRFCG	2012-2015
3.6.3.7	Uvodjenje godišnje nagrade za najuspješnije preduzeće čiji je vlasnik žena	Promovisanje ženskog preduzetništva	Izjveštaji	Direkcija za razvoj MSP APŽ	2012
3.6.3.8	Edukacija postojećih i potencijalnih preduzeticnica (koncept LLL, usvajanje posebnih znanja i vještina, mentoring i sl)	Unaprijeđivanje poslovanja	Izjveštaji	Direkcija za razvoj MSP APŽ ZZZCG PKCG UPCG	2011

STRATEŠKI CILJ 4. PODRŠKA POČETNICIMA U BIZNISU – START UP

	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
4.1	Operativni cilj: Jačanje institucionalne infrastrukture za podršku započinjanja biznisa				
<i>Zadatak: Uspostavljanje politike razvoja mreže inkubatora i obezbjeđivanje potrebnih uslova za započinjanja biznisa</i>					
4.1.1.1	Proširiti poslovne aktivnosti i usluge inkubatora	Inkubatori pružaju raznovrsne usluge iz oblasti biznisa (objedinjene sa uslugama biznis centra)	polugodišnji i godišnji izvještaj	Direkcija za razvoj MSP Opštine BESRE	2011-2013
4.1.1.2	Formirati inkubator opšteg karaktera na sjeveru Crne Gore	Biznis inkubator na sjeveru Crne Gore formiran	Prostor opremljen i funkcionalan	Direkcija za razvoj MSP Opštine USAID BESRE	2011-2012
4.1.1.3	Poboljšati saradnju između samih inkubatora, kao i sa inkubatorima iz regiona	Razmijenjena iskustva i dobra praksa Ostvarena saradnja na konkretnim projektima	Potpisani sporazumi o saradnji Zajedničko apliciranje i implementacija projekata	Direkcija za razvoj MSP inkubatori BESRE	2011-2015
4.1.1.4	Pojačati promotivne aktivnosti i podići svjesnost o značaju razvoja inkubatora	Povećan broj klijenata/ potencijalnih stanara Povećana svijest o postojanju inkubatora i usluga koje pružaju	Štampan promotivni materijal (brošure, priručnici) Gostovanje na TV, radiju, reklame	Direkcija za razvoj MSP inkubatori BESRE	2011-2015
4.2	Operativni cilj: Unaprjeđenje kvaliteta i dostupnosti finansijske podrške				
<i>Zadatak: Olakšavanje pribavljanja nedostajućih sredstava za započinjanje sopstvenog biznisa</i>					
4.2.1.1	Realizovati kreditnu liniju za podršku početnicima u biznisu -Start up	Broj preduzeća koji su dobili kredite	Godišnji Izvještaj IRFCG	IRFCG	2011-2015
4.2.1.2	Realizovati programe za samozapošljavanje	Broj realizovanih programa Broj preduzeća koji su dobili kredite Broj novih biznisa	Godišnji Izvještaj ZZZCG	ZZZCG	2011-2015

4.3.	Aktivnosti	Rezultati	Izvori verifikacije	Nadležnost	Rok
4.3.1	Operativni cilj: Unaprijeđenje kvaliteta i dostupnosti nefinancijske podrške				
	<i>Zadatak: Razvoj usluga kojima se obezbjeđuje sticanje potrebnih znanja i vještina za započinjanje sopstvenog biznisa</i>				
4.3.1.1	Pripremiti informatore i priručnike o tome kako započeti posao	Urađeni informatori i priručnici	Informatori Websajtovi Priručnici	Direkcija za razvoj MSP ZZZCG IRFCG CSO	2011
4.3.1.2	Realizacija obuka za zaposlene u institucijama koje se bave podrškom MSP	Unaprijeđeni kapaciteti zaposlenih Broj obuka Broj polaznika Broj novih biznisa	Izvjestaj	Direkcija za razvoj MSP IRFCG PKCG ZZZCG	2011-2015
4.3.1.3	Realizacija obuka za početnike u biznisu	Povećan broj MSP koja koriste obuku Unaprijeđene vještine polaznika obuka	Izvjestaji provajdera obuke GEM SBA	ZZZCG Direkcija za razvoj MSP IRFCG	2011-2015
4.3.1.4	Promocija značaja započinjanja sopstvenog biznisa	Povećan broj početnika u biznisu	CRPS GEM	Direkcija za razvoj MSP ZZZCG IRFCG	2011-2015

Anex 1

Nazivi propisa korišćenih u tekstu

- Zakon o računovodstvu i reviziji („Službeni list RCG“ br. 69/05 od 16.11.2005. godine i „Službeni list Crne Gore“ br. 80/08 od 26.12.2008.godine);
- Zakon o privrednim društvima (Službeni list RCG”, br. [06/02](#) od 08.02.2002. godine i „Službeni list Crne Gore“, br. [17/07](#) od 31.12.2007. godine, [80/08](#) od 26.12.2008 godine. i [40/10](#) od 22.07.2010. godine);
- Zakon o zapošljavanju i radu stranaca („Službeni list Crne Gore“, br. 22/08 od 02.04.2008. godine);
- Zakon o formiranju Investiciono razvojnog fonda („Službeni list Crne Gore“ br. 88/09 od 31.12.2009. godine i br. 40/2010 od 22.07.2010. godine);
- Uredba o bližim kriterijumima, uslovima i načinu dodjele državne pomoći („Službeni list Crne Gore”, br. 27/10 od 12.05.2010. godine)